

ZIMANÊ KURDÎ

NAVÎN

3

2019/2020

AMADEKAR

Ev pirtûk ji aliyê Komîteya
Zimanê Kurdî ve hatiye
amadekirin.

LÊVEGER

- Komîteya Şopandinê
- Komîteya Fotoşopê
- Komîteya Redektheyê

Ev pirtûk ji aliyê Saziya Minhacan
ve, wek pirtûka wanedayînê, ji bo
dibistanan hatiye pejirandin.

NAVEROK

BEŞA 1.....	7
GIRÎNGIYA XWENDINÊ.....	8
BINEFŞA NARÎN	11
TÊ SOTIN NAYÊ GOTIN	16
SERHILDANA12'Ê ADARÊ.....	19
MIJARA SERBEST	24
GOVEND	25
QEDEM XÊR	29
HÎNDARÎ I.....	30
BEŞA 2.....	33
EZ MAMOSTE ME	34
ZEMBÎLFIROŞ.....	38
PÊŞENGÊ SERHILDANÊN GEL	42
MIJARA SERBEST	46
NALÎN	46
CEGERXWÎN	47
HÎNDARÎ 2	53
BEŞA 3.....	55
KELEŞÎN	56
HIZIRÎN Û BAWERKIRIN.....	62
ROJEK JI ROJÊN BIHARÊ	69
CIWAN Û PÊŞENGÎ	74
ZOZANÊN FERÊŞÎNÊ	78
PEYAMA Ş. ZÎLAN	83
HÎNDARÎ 3	89
BEŞA 4.....	91

HÊVÎDARÎ.....	92
DOZ.....	95
SINC.....	102
GIRÎNGIYA ZIMÊN.....	105
29 SAL DI RIYA AZADIYÊ DE	109
BAZ Û ORDEK	113
BERE BIHAR BI XÊR BÊ	116
HÎNDARÎ 4	119
BEŞA 5.....	121
SERPÊHATIYA MÛSA ENTER	122
PENDÊN PÊŞIYAN	126
WÊJE XEMLA ZIMAN E	129
NIVÎSÎN.....	131
HOZAN IM	134
ROJNAMEGERIYA KURDÎ	137
CEM BIJÎŞK.....	140
HÎNDARÎ 5	144

BEŞA 1

- 1- Girîngiya Xwendinê
- 2- Binefşa Narîn
- 3- Tê sotin nayê gotin
- 4- Serhildana 12ê Adarê
- 5- Metelok
- 6- Govend
- 7- Qedemxêr

WANE 1

GIRÎNGIYA XWENDINÊ

Dema ku mirov ji dayîk dibe, ne xwediyê tu zanistê ye. Mebesta xwendinê, serkeftin e. Mirov, di pêvajoya jiyana xwe de fêrî gelek tiştan dibe. Xwendin, bi qasî ku li dibistanê, di jiyane de jî mercekî herî pêş ê serkeftinê ye. Ji bo ku em bibin xwedî çand û

şaristaniyeke demokratîk, karibin ji berhemên lêkolîn û ceribandinên sedsalan sûd bigirin, pêwîst e em pir bixwînin. Divê em ne tenê pirtûkên waneyan bixwînin. Çand, kombûyîneke tevahî berhem û zanistên ku nifşên beriya me jiyane ye. Em dikarin bi riya xwendina pirtûkên wan nifşan, tevî mirovahiyê bibin. Tiştê nikare cihê xwendinê bigire. Piştî ku mirov pirtûkek xwend û pê de, divê ji berê bêhtir tevbigere. Êdî karibe bêje hêza min a jiyane zêde bûye. Têgeha min a jiyane û mirovahiyê baştir bûye, hizirên min pêş ketine. Wê demê, ew xwendin vala neçûye. Dema ku hûn nikaribin wan tiştan bêjin, hûn ê bibin weke kesekî pîşekar ku tu sûd ji pişeya xwe wernegirtibe.

Dema em bê program, bi mejiyekî westayî û neşidayî dixwînin, ji wê xwendinê sûd nagirin. Belê, ger em tevahî hêza xwe nekin yek û bi hev re tevger nekin, derfetên baş ji xwendinê re çênabin. Hizireke pêşketî, dikare li ser bingehê civaka xwezayî, ramanê nû bi me bide afirandin.

Lê belê, xwendin û perwerdeya li ser bingehê dewlet û desthilatdariyê pêk hatiye ku bandoreke neyînî çêkiriye, nakeve xizmeta civak û mirovahiyê, ev jî tê wê wateyê ku pelên pirtûkan vala hatine qulibandin û ew xwendin vala çûye.

Dema ku pirtûkeke navdar, dubare hatibe xwendin tê pejirandin. Her wiha, dema ku em li mirovekî şareza, bi baldarî guhdar bikin, weke ku pirtûkeke girîng ji me re hatibe xwendin.

PEYV

Mebest: Armanc

Çand: Nirxên heyberî û rewanî yên civakê

Şaristaniya demokratîk: Hemû nirxên civaka xwezayî, bê desthilatdarî û xwe bi xwe rêvebirin.

PIRS

1. Çi girîngiya xwendinê di jiyana me de heye?
2. Zanist û hêza ku me ji xwendinê girtiye, em ê çawa di xizmeta civak û neteweya xwe de bi kar bînin?
3. Kêrhatinên mirovan, bi çi awayî pêş ketine?

RASTNIVÎS

Dema di nivîsê de, hin peyvên tên nasîn, bi yek an jî bi çend tîpan tên kurtkirin, ji wan re **kurtepeyv** tê gotin.

Mînak:

- YPG** (Yekîneyên Partastina Gel)
ANHA (Ajansan Nûçeyan A Hawarê)
Dr. (Doktor)
Prof. (Profesor)
NY (Neteweyên Yekbûyî)

CUR Û AWA

Di mijara girîngiya xwendinê de, nivîskar hewl dide ku girîngiya xwendina bisûd bi me bide têgihandin her wiha neyniyên xwendina bêisûd diyar bike. Ev curenivîs ceribandin e.

Ceribandin: Ew curenivîsa ku nivîskar raman û hestên xwe di derbarê mijarekê de tîne ziman bêyî ku bikeve xema nebawerkirinê yan piştrastkirina wê.

Taybetmendiyan kesên ku ceribandinê dinivîsin:

- 1- Divê xwedî zanistekê berfireh be.
- 2- Divê wêrek û xwedî bizaveke zêde be.

HÎNDARÎ

Tu jî bi çend hevalên xwe re li ser girîngiya xwendinê û bandora wê ya li ser civakê, ceribandinekê binivîse.

WANE 2

BINEFŞA NARÎN

Dema ku bavê wê Faris Beg jiyana xwe li beriya Wêranşarê didomand, Derwêş Axayê 90 salî, Mîrê Êla Milan ku li herêmê dijiya, tê xwestina Narînê, bav û her sê birayên Binefşa Narîn vê rewşê napejirîn; bi nepejirandinê re biryara koçberiyê didin û ber bi jêriya Kurdistanê ve diçin. Li wê derê ji aliyê Derwêş Paşayê Mîrê Milan ve Binefşa Narîn bi zorê neçarî zewacê dikin, lê ji ber ku Binefş napejirîne, di encamê de şer derdikeve û du birayên wê tên kuştin.

Piştî, Cembeliyê Kurê Mîrê Hekariyê li hewara wan tê û wan ji vî şerî rizgar dike. Piştî demekê, Binefş bi zilamekî re dizewice û xweda kurekî dide wan, navê wî dikin Cembelî. Piştî ku Cembelî mezin dibe, berê xwe didin herêma Hekariyê û li wir dibe şivanê Cembelî Paşayê Mîrê Hekariyê. Binefşa Narîn, piştî mirina hevjinê xwe, bi Cembelî Paşayê Mîrê Hekariyan dizewice.

De lorî lorî lorî lorî lorî lorî lorî Cembeliyê min lorî
Lê Faris Begê diçû alîkî Derwêş Begê Derwêş Begê radibû pê
Faris Begê digo Derwêş Begê dilê min dibê sed carî dilê min
dibê

Ez ê bidim te sed devê cotpezê sed kibêlê serê tevlê sed miyê
dotinê sed ê firotinê

Her çar lawê te bizewicînîm ji êlê, tu yê bidî min Binefşa
Narînê, stêrka berbanga sibê Rewşa xezala, rewşa bêrîvana min
tenê ax lorî lorî lorî lorî lorî Cembeliyê min lorî lorî

Lê Derwêş Begê diçû alîkî Eynê Êynê radibû pê Derwêş Begê
digo lê lê Êynê dilê min dibê sed carî dilê min dibê

Hatiye mala me mêvanek ji mêvanê ebrê ne mêvanê xêrê
Mêvanê şerê dibê tê sed devê cotpezê sed kibêlê serê tevlê sed
mihê dotinê sed ê firotinê

Her çar lawê te bizewicînîm ji êlê
tu yê bidî min Binefşa Narînê
stêrka berbanga sibê

Rewşa xezala, rewşa bêrîvana min,
tenê ax lorî lorî lorî lorî lorî
Cembeliyê min lorî lorî

Lê Êynê diçû alîkî Binefşê radibû
pey dikete peşnê min anî
başbazirganiyê

Salê digo lê lê dayê ez kanî me

kaniya Diyarbekirê çil û çar kanî derbûne li dorê. Ez biçûk im
hîna nehatime zewacê ez ê bême zewacê nastînîm zêdebî
Cembelî lawê Hekerya li dunê.

Bila serê sibê hetanê êvarê cotê tajiya berde ber êzeyê cotê kewa
berde ji qefesê li ser sîng û berê min rebena xwedê bike seyd û
nêçîrê

Ax lorî lorî lorî lorî lorî Cembeliyê min lorî lorî

Gelêrî

PEYV

Şefeq: Berbang

Oba: War

Dîdar: Çavpêketin, Dîmen

Qurix: Stêrka Gelawêj

CUR Û AWA

1-We nivîseke destanî xwend ku tê de serboriya keçeke kurd a bi navê Binefşa Narîn hatibû şîrovekirin. Di vê destanê de mirov rewşa jiyana civakî ya kurdan a wê demê dinase.

Ji nivîsên ku bûyerekê, yan jî çend bûyeran digirin dest, tê de çend leheng hene, di nava civakê de şopeke kûr hiştine û di bin bandora bareyê de hatine nivîsîn re **destan** tê gotin.

Destan, berhemên çand û jiyana gelan a hevpar e. Destan, bi hêza xeyalên gel dewlemend dibe, digihêj û piştî jî ji aliyê nivîskarekê/î ve tê berhevkirin. Bi vî awayî, destanên xwezayî derdikevin holê, carinan jî hozanek li ser dihizire û dikare binivîse.

2-Destan di demên kevn de bi awayekî xwezayî ji aliyê civakê ve bi awayê stran û malik, nifş bi nifş hatiye, heya gihîştîye roja me.

RÊZIMAN

Daçek: Ew cure peyv in ku ne xwedî wate ne, lê xwedî erk in.

Daçek dibin du beş:

- 1- Daçekên xwerû
- 2- Daçekên hevedudanî

a)Daçekên xwerû yên bingehîn: Ev daçek, ji hêmanekê û hin ji wan ji du hêmanan pêk tînin (daçek, paşdaçek).

Daçekên bingehîn: Bi, li, ji, di

Bi: ... re, ve, de

Ji: ... re, ve

Di: ... de, re

Li: Bê paşdaçek e.

Mînak:

Ez **bi** tirimbêlê çûm gund.

Dema min tu dîtî, kes **bi** te **re** tunebû.

Canda **bi** kû **ve** diçe.

Ew **bi** aliyê me **de** hat.

Perwîn **ji** Serê Kaniyê ye.

Ez ê helbestekê **ji** te **re** bêjim.

Ji îne **ve** min ew nedîtiye.

Di wê navberê **de** hevalemê me ji ser kevîr şemîtî.

Zelal **di** ber min **re** borî.

Birayê min ê biçûk **li** Qamişlo ye.

Daçekên hevedudanî: Ev daçek ji du hêmanan pêk tên. Ji daçekên bingehîn û hokereke cihê çêdibin. Her wiha paşdaçek jî bi wan re tên.

Mînak:

Hin ji daçekên hevedudanî ev in: **li ser, li ber, li bin, li paş, li pêş, li dor, li cem, li hember, li rex, li nav, ji ber, di nav...**

Li ser: Em **li ser** bên radikevin.

Li ber: Zarok **li ber** malê dilîzin.

Li bin: Em her roj **li bin** wê darê rûdinin.

Li nav: Ez kêfxweş dibim ku **li nav** daran digirim.

Li dor: Dapîra min zarokan **li dor** xwe kom dike.

Ji ber: **Ji ber** ez hatim.

Di nav: Ew **di nav** malê **de** dimîne.

HÎNDARÎ

Çend daçekên bingehîn û çend ên hevedudanî di hevokan de bi kar bîne.

WANE 3

TÊ SOTIN NAYÊ GOTIN

Tê sotin nayê gotin,

Ax! Tê sotin nayê gotin.

Şêx û axa û mela û pê re derwêş û feqîr,

Dest dirêjin, lê nabêjin, tê sotin nayê gotin.

Min ceger bûye rejî, yekcar li ser nema mejî,

Çi bikim, dewran dihêjî, tê sotin nayê gotin.

Tirk û pêxwas bûne mêrxas, girtine Şengal û Sêwas,

Em nezan bûn, guh li nan bûn, tê sotin nayê gotin.

Mêrg û av bûn, em li nav bûn, îro em tev jev belav bûn,

Dijmin em kuştin, neşûştin, tê sotin nayê gotin.

Ew kesê millet divîbûn, kirine qaçaxê çiya,
Got: Gidî ev bûne kafir, tê sotin nayê gotin.

Hezîn Kurdî

PEYV

Rejî: Komir

Qaçax: Qedexe

Sotin: Şewitîn

PIRS

- 1- Armanca helbestvan a ji rêzika; "Dest dirêjin, lê nabêjin, tê sotin nayê gotin." çî ye?
- 2- Gotina helbestvan a ku dibêje; "Em nezan bûn, guh li nan bûn, tê sotin nayê gotin." rave bike.

CUR Û AWA

Hûn fêr bûbûn ku helbest di nava xwe de dibin heft beş:

- 1- Helbestên lîrîk
- 2- Helbestên destanî (epîk)
- 3- Helbestên pastoral (xwezayî, oldarî û şivanî)
- 4- Helbestên hînker (dîdaktîk)
- 5- Helbestên şanoyî (dramatîk)
- 6- Helbestên pesindanî (satirîk)
- 7- Helbestên simbolîk

Dema ku em temaşeyî helbesta li jor dikin, dibînin ku ew helbesteke **destanî** ye.

Ji ber ku mijara wê li ser şer, egîdî û welatparêziyê ye. Her wiha, bûyerên dîrokî bi kelecaneke şîrove dike. Di heman demê de ji van helbestan re **helbestên destanî** yan jî **lehengî** tê gotin.

Helbesta li jor, ji şeş malikên cotik pêk hatiye. Di her malikê

de du rêzik hene. Ji van malikan re jî, **cotik** tê gotin.

Ji wan rêzikên ku piştî her malikê tèn dubarekirin re, **qulf** tê gotin.

HÎNDARÎ

1- Hewl bide ku tu helbestê ji ber bikî.

WANE 4

SERHILDANA 12'Ê ADARÊ

Qamişlo, paytext an jî bûka Rojavayê Kurdistanê, Arangeha Cegerxwîn, cih û warê stranên Kerebêtê Xaço, Mihemed Şêxo û Aramê Dîkran. Bajarê Qamişlo hembêza xwe ji sedan pakrewanên tevgera azadiyê re kiriye war. Her wiha, di Şoreşa Rojavayê Kurdistanê de jî, bejna xwe bi xwîna sedê pakrewanan xemilandiye.

Di 12'ê Adara sala 2004'an de qaşo wê lîstokvanên Qamişlo û Dêrazorê bi hev re goka piyan bilîstana. Ji ber vê yekê, di wê rojê de ne tenê ciwanên Qamişlo, ji tevahî bajarên Kantona Cizîrê, ji bo temaşekirina lîstokê piraniya wan ciwan û zarok ref bi ref dadiketin qada lîstikgehê ku temaşeyî lîstina lîstokvanên xwe bikin.

Di dema derbasbûna ciwanên kurd a lîstikgehê de polîsên li ber deriyê qadê ji bilî cil û bergan, nedihîştin ku ciwanên kurd tiştêkî bi xwe re derbasî hundir bikin. Heta pênûsên di berîkên wan de jî derdixistin, weke ku bêjin " bila li te bixin û tiştêkî parastinê jî, bi te re tunebe."

Lê berovajî wê, dema temaşevanên ereb ên nijadperest (şovenîst) diketin qada lîstikgehê hemû tiştên dixwestin, bi xwe re dibirin hundirê qadê û polîsên li ber derî tu rêgirî an jî astengî ji wan re çenedikirin; kevir, kêr û her tiştên ku li lîstikgehê qedexe, derbas dikirin. Ger gotin di cih de be, beriya lîstikê xwe ji pevçûn û lêxistinê re amade kiribûn.

Erê, ciwan û alîgirên tîma “CÎHAD” a Qamişlo ji bo serkeftinê, ji bo coş û xiroşdayîna lîstikvanên xwe daketibûn qada lîstinê, lê haya wan ji vê pevçûn û lîstika bipilan hatiye birêxistinkirin tunebû.

Lê dema ku lîstikê dest pê kir, hin ji wan kesên nijadperest dev avêtin nîrxên kurdan û ji nişka ve bi hovane êrîşî ciwanên kurd ên di lîstikgehê de kirin. Dema ku dengvedana vê êrîşa hovane gihîşt nava gel,

gel ji bo bi hewara ciwanên xwe ve werin, herikîn kolanan û derdora lîstikgehê dorpêç kirin. Bi vê re êdî hêzên rejîmê, bi awayekî eşkere alîkarî dan êrîşkarên xwe û êrîşî gelê kurd kirin. Di encama êrîşa rejîmê de heft kes şehîd ketin û bi sedan kes jî, ji berxwedêrên kurd hatin girtin û birîndar bûn. Lê nikarîbûn hêrsa gelê kurd rawestînin.

Di roja 13'ê Adara heman salê de, êdî hêrsa gelê kurd bilind bû, agirê serhildanê gihîşte tevahiya Sûriyeyê û kurd li hemû bajarên herikîn kuçe û kolanan. Ji ber vê yekê, rejîm êdî tirsîya û heta êrîşî merasîma gel a her heft pakrewanan jî kir. Lê gel li piraniya Rojavayê Kurdistanê li hemberî vê êrîşa rejîmê gav bi paş ve neavêt û dest ji berxwedana xwe berneda. Di vê berxwedanê de çend bajarên Rojavayê Kurdistanê yê weke: Efrîn, Dirbêsiyê, Amûdê, Dêrik û bi dehan gund û navçeyên din jî, ji hêzên rejîmê hatin paqijkirin.

Lê dîsa, hezar carî mixabin; serhildana 12'ê Adarê ya ku tê de 36 welatî bi destê rejîmê hatin şehîdxistin jî, mîna serhildanên

din ên kurdan, ji aliyê hin hêzên hundir ên gemar û partiyên xwefiroş û xayîn ve hat rawestandin.

Belê, rejîmê karîbû serhildanê vemirîne, lê nikarîbû bide jibîrkirin. Ji ber vê yekê, her sal ev roj ji aliyê kurdan ve bi şeweyên cur bi cur tê bibîranîn û kiryarên rêjîmê tîn şermezarkirin. Heta gihîşt Şoreşa Hemdem a Rojavayê Kurdistanê; ew qada lîstikgehê ya ku kurd tê de hatibûn şehîdxistin, di 12'ê Adara 2015'an de ji aliyê Rêveberiya Xweseriya Demokratîk ve ji nû ve bi festîvaleke sporê ya ku bi lîstika di navbera Qamişlo û Amedsporê de bi tevlîbûna hezarê kesan bi coşeke mezin bi navê stada " Şehîdên 12'ê Adarê" hat vekirin.

PEYV

Stadyom: Hola lîstikê ya ku tê de cihê rûniştina temaşevanan jî heye.

Paytext: Serbajar

PIRS

- 1- Çima dema ku ciwanên kurd diketin lîstikgehê, hêzên rejîmê her tişt ji wan distandin?
- 2- Di komkujiya 12'ê Adara 2004'an de çend welatî şehîd bûn?
- 3- Stadyom, kengî û bi çi awayî ji nû ve hat vekirin?

CUR Ê AWA

Di mijara 12'ê adarê de nivîskar bûyeran bi hûrbînî tîne ziman. Van agahiyan bi çespendin û nîşaneyan piştrast dike. Di despêka mijarê de agahiyên guncav ji bo derbasbûna mijarê

dide. Di pey re dikeve naverokê û baş zelal dike. Di beşa dawî de encamê bi ziraviyên wê ronî dike, ev curenivîs gotar e.

Gotar: ew curenivîsa ku nivîskar nêrînên xwe bi belge û agahiyên tekûz piştrast dike. Bi armanca têgihandineke rast li cem xwendekaran çêbibe.

Beşên wê:

- Despêk
- Naverok
- Encam

RÊZIMAN

Gihanek: Ji bêjeyên ku peyv û hevokan bi hev ve girê didin û têkiliyekê dixin navbera wan re gihanek tê gotin.

Hin ji gihanekan ev in:

Her wiha, lewra, ango, lê belê, ji ber vê yekê, lewma, ji ber ku...

Mînak:

Li gundan karbeşî heye, **ango** her yek karekî dike.

Me civîna xwe li dar nexist, **ji ber ku** endamên me kêm bûn.

Ez ji pirtûkan hez dikim, **lewma** ez wan dixwînim.

Debara gundiyan bi ajaldariyê dibe, **ji ber vê yekê** ajal ji bo gundiyan pir girîng in.

Ez ji xwendinê hez dikim, **her wiha** ji helbestan jî hez dikim.

HÎNDARÎ

- 1- Tu dikarî sergotareke cuda ji vê gotarê re peyda bikî û di lînûsa xwe de binivîsî.
- 2- Romaneke kurdî peyda bike, naveroka wê ji hevalên xwe re bixwîne.

WANE 5

MIJARA SERBEST

METELOK

1- Çante

- Her roj li dibistan e, lê tişteki nizane.

2- Zengil

- Hildidim digirî, datînim haş dibe.

Hildigirim digirî, datînim nagirî.

3- Agir

- Tişteki min heye çî qas bixwe, têr nabe.

4- Pênûs

- Mele ye mele nîne, aqilmend e, ruh tê nîne.

- Tişteke hemî di bin re diçin.

- Ximav û xar, lastîk û dar, tilî lê hewar, li kaxezê bar,
tîpên yar û har, digirin rêz û tar.

5- Pirtûk

- Şûva spî, xeta reş.

- Wekî pirpel e, nivîs lê bel e, bi bend û bal e, ji te re heval e.

6- Nexşe

- Çiyayê bê kevir, deryaya bê av, daristana bê dar, bajarê bê mirov.

- Bi pişt e, bê zik e, bi dest e, lê bê ling e, bi dev e, bê diran e, bi çav e, lê nabîne.

WANE 6

GOVEND

Govend, berhema ceribandin û awayê jiyana mirovan a demdirêj e. Berhevbûna çandekê ye ku her dem tê domandin. Berhemên folklorî bi hevpariya mirovan a bi sedê salan bi hev re hatine afirandin, karkirin û pêşxistin; berhemenên tînan jiyîn û dijîn, ji civakan derbasî civakan dibin.

Dema ku em helbestekê, berikekî yan jî nîgara govendekê bigirin dest, ev nîgar jî xwezaya, mirov û encama bûyerekê derketiye holê. Derketina yekem a berik, helbest û govendekê çors in, lê piştê di encama bikaranîna zêde de zirav dibin, digihîjin û xweşik dibin.

Nîgara berikekî biçûk, xalên peykereke biçûk, dengê parçeya helbestekê û awayê dîlana govendekê ji sedê salan û vir ve bi keda milyonan kesî, weke xîza bi sedê salan di binê avê de hatiye şuştin, rast û hilûbûyî, berhemenên gihastî ne. Folklor, her çi qas berhemen neteweyî jî bin, bi heman awayî berhemeke mirovahiye bi xwe ye jî.

Baldar bin, govendên gel çi qas herêmî jî bin, kesên dîlan dikin jî girêdayî neteweyekê ne.

Folklor, berhemên mirovan ên bi hezarê salan in. Ger niha cîhana me di nava aloziyekê de be, bi huner û mirovahiya xwe re biyanîbûnekê bijî û ber bi xerabûnekê ve biçe, yek ji sedemên wê ew e ku nûneriya rast a wê çandê nayê kirin. Dûrketina ji vê çandê û piştî xwe dayîna wê, dûrketina ji mirovahî û xwezayê ye.

Roja ku mirov bi vê pêwîstiyê bihese, cîhana me wê bêhtir ber bi xweşiyê ve biçe.

Folklor, stûna bingehîn a civak û mirovahiya ye.

PEYV

Xerabûyî: Têkçûyî

Çors: Bê teşe

Hevpar: Hevbeş

Stûn: Tîrê sereke yê di bin banê malê de.

Folklor: Folk = Gel, lor = zanist \Rightarrow Zanista gel.

Hilûbûyî: Şayîkbûyî

PIRS

- 1- Nivîskar çawa folklorê pênase dike?
- 2- Berhemên folklorî ji aliyê kê ve û çawa çêdibin?
- 3- Li gorî te ramana bingehîn a vê mijarê çi ye?

RASTNIVÎS

- Peyvên li jêr, bi awayekî rast binivîse û di nava hevokan de bi kar bîne: huner, berg, folklûr, govand
- Li ser nîşaneyê ku li dawîya rêzika yekem a hevoka li jêr hatiye danîn, baldar bin. Ev nîşane bendik e, dema ku di rêzekê de nivîsîn tê domandin, ger bigihîje dawîya rêzîkê

û peyv kê m bimîne, ji bo berdewamkirina wê peyvê, bendik tê bikaranîn, lê bendik di peyvê de kîtekirinê bi awayekî rast dibire.

Mînak:

Gelê kurd di pêşengiya şoreşê de têkoşîneke pir dijwar li hemberî zordariyê da.

RÊZIMAN

Cînavk

Ji wan peyvên ku di cihê navan de tên bikaranîn, erk û rista wan digirin ser xwe re **cînavk** tê gotin.

Hinek cureyên cînavkan ev in:

1- Cînavkên Nebinavkirî

2- Cînavka Qertafî

3- Cînavkên Pirsyarî

1- Cînavkên Nebinavkirî: Ev cînavk cihê tiştên nebinavkirî digirin.

Peyvên ku dibin cînavkên nebinavkirî: “kesek, yek, her kes, hin, hinek, hemû, çend, filan, bêvan, gelek ...”

Mînak:

Kesek hat.

Hinek çûn.

Hin dikin, **hin** dixwin.

Dunya ava ye, **her kes** bi aqilê xwe şa ye.

Yek dîn û **yek** durist.

Gelek ji vî gundî çûne bajêr.

HÎNDARÎ

- Çend cureyên govenda kurdî bi nav bike.

WANE 7

MIJARA SERBEST

QEDEMÎ

Di tevgera rizgarîxwaza kurdî de, ne tenê mêran xebat û cangorîtî kirine, bi sedan jinên Kurdistanê di riya gel û welatê xwe de, eger lehengê û çelengiya wan, ji ya birayên wan zêdetir nebe, ne kêmtir e.

Qedemxêr, yek ji wan jinên kurdên şoreşger û leheng e ku li Rojhilatê Kurdistanê, di dema Riza Şahê Îranê de, dest bi şoreşeke çekdarî kiriye. Qedemxêrê piştî ku Yusufxanê birayê wê ji aliyê Riza Şah ve hat darvekirin, ala xebat û şoreşê rakir û li herêma Hemedan û Loristanê li hemberî çewisandin û zordariyê, dest bi xebatê kir û bi dirêjahiya heft salan kariye derbeyên mezin û giran li leşkerên Îranê bide.

Piştî van serkeftinên şoreşgeran, dewleta Îranê neçar bû ku bi artêşeke giran, bi alîkariya hin serokeşîrên xwefiroşên kurd, weke (Omerxanê Şikakî) û çend kesên din herêma şoreşê dorpêç bikin. Piştî berxwedaneke mezin a sê mehan, ji ber nemana çek û teqemeniyan, Qedemxêr û hevalên wê neçar bûn ku xwe radestî dijmin bikin.

Di encamê de Qedemxêra leheng tê girtin û rêdikin girtîgeha Tahrânê û li wê derê sih sal temenê xwe yê mayî di girtîgehê de diborîne û di dawiyê de bi nexweşiya zerikê, ew jî tevlî karwanê şehîdên azadiya Kurdistanê dibe.

HÎNDARÎ I

WÊNE

"Min wêneyek çêkir;

Dixwazim her dem lê bê mêzekirin.

Ez bûm dengê;

Dixwazim her dem bê bihîstin.

Ji welatê min re

Ji cîhanê re

Ji gerdûnê re"

Her çar pirsên li jêr, li gorî helbestê bibersivîne.

- 1- Du hestên bi giranî di helbestê de hatine destgirtin, kîjan ji yên jêr in?
 - a- Guhdarîkirin - xemginî
 - b- Dîtin-bihîstin
 - c- Tamkirin - hezkirin
 - d- Hezkirin - êş
- 2- **Kîjan ji hevokên li jêr, wateya "min wêneyek çêkir" herî baş dide?**
 - a- Min ked da, vala neçû.
 - b- Min neteweyek pêş xist.
 - c- Min têkoşînek berhemdar da.
 - d- Min bi têkoşîna xwe re berhemeke girîng derxist holê, divê bê dîtin.
- 3- **Kîjan ji yên li jêr, ne bersiva "helbestê" ye, çima dixwaze her dem li wêneya ku çêkirî, bê mêzekirin?**
 - a- Ji ber ku wêneyeke xweş dîmen e.
 - b- Ji ber ku di wêneyê de her kes û her tişt heye.
 - c- Ji ber ku wêneyeke herdemî ye.
 - d- Ji ber ku naveroka wêneyê, girêdana xwe bi her kesî re nîne.

4- Ji bo çi peyama helbestê ji welat, cîhan û gerdûnê re ye?

a- Ji ber ku pirsgireka kurd a li ser radiweste, ew qas ne berfireh e.

b- Ji ber ku welat, cîhan û gerdûn bê hev tî destgirtin.

c- Ji ber ku peyama di helbestê de welatî, cîhanî û gerdûnî ye.

d- Ji bo her kes nehizire.

5- Ji wê curenivîsa ku mijara xwe bi agahiyên tekûz piştrast dike re, çi tê gotin?

a- Ceribandin

b- Gotar

c- Helbest

d- Destan

6- Kîjan cînavka li jêr, nebinavkirî ye?

a- Ez

b- Vê

c- Hinek

d- Me

7- daçek dibin çend beş?

a- 2

b- 3

c- 4

d- 5

8- Dema kesek dest bi axaftinê bike, ji beriya axaftina wî/ê kîjan xêzika li jêr tê bikaranîn?

a- Xêzika axaftinê

b- Xêzika navber

c- Xêzika xwehr

d- Xêzika berdewamkirinê

9- Peyvên li jêr, bi hemwateya wan ve girê bidin:

1- Çand	a- Berbang
2- Şefeq	b- Ji derveyî rewşa asayî
3- Sotin
civakî	c- Nîrxên heyberî û rewanî yên
4- Tendurist	ç- Şewitîn
5- Awarte	d- Saxlem
6- Hovîti	e- Dirindeyî
7- Kelecan	ê- Xuroş
8- Vejîn	f- Nûbûn

BEŞA 2

- 1-Ez mamoste me
- 2-Zembîlfiroş
- 3-Pêşengê serhildanên gel
- 4-Mijara serbest
- 5-Cegerxwîn

WANE 1

EZ MAMOSTE ME

Dema vê gotinê tînim ziman, wisa şanaz dibim û girîngiyê didim xwe. "Tenê hezkiriyeke we heye, yê min bi hezaran in, viyana we di hundirê yek kesî de bi tixûb e, ya min di dilên cur bi cur de ye."

Belê, min vîna xwe ji bo xwendekarên xwe kiriye beş beş. Ez di van çavên li min temaşe dikin de, hezkirinê dibînim. Ew qas kesên ku ez jê hez dikim û ez ji dil bi wan ve hatime girêdan hene ku...

Ez mamoste me,

Ez kulekan li odayên tarî vedikim, destên zarokên xwe digirim û dibêjim: "Binêrin, ev nexşeya cîhanê ye." Ez cîhanê bi wan didim nasîn, pirtûkan didim destên wan, pirtûkan bi viyan hambêz dikin û dixwînin û dixwînin... Çavên wan pir vedibin.

Çawa dilşad dibin, çawa matmayî dibin?

Ez mezinbûna kulîlkekê ji bo wan şîrove dikim, girîngiya Têkoşîna Azadiyê ji bo wan vedibêjim. Ez mamoste me, Li pêşberî min bi hezaran zarok dixwînin û dinivîsin. Nezanîne bi

xwendinê dişikînin. Di hundirê xwe de şanaz dibim. Ez berhemê keda xwe distînim. Ji bo zêdetir bixwînin pir dixebitim. Ev bextewarî ne di qesrên mezin de, ne jî di evînên mezin de nayên dîtin.

Ez nîgarkêşek im. Cîhanê di xeyalên xwe de şîrove dikim. Ez bi zanabûn û vîna xwe girêftariyan çareser dikim.

Dema ku ez li hemberî pêşeroja civakê radiwestim, xuroş dilê min dorpêç dike.

Viyan û hezkirinê dide dilê min. Zindîkirin û vejînkirina civakê, bi helwesta mamosteyan ve girêdayî ye. Ji ber ku welat xwe spartîye me. Ez ew qas şanaz û serbilind im, ji ber ku ez mamoste me.

PEYV

Şanaz: Serbilind

Girêftarî: Pirsgirêk

Matmayî: Ecêbmayî, behitî

Vejîn: Nûbûn, nûjiyan

CUR Û AWA

Di nivîsa we xwendî de hûn pê dihesin ku nivîskar rasterast bi we re diaxive? Nivîskar dema mijarê şîrove dike, bêyî ku bikeve kûrahiya wê, bi xwendekarê xwe re dikeve têkiliyê. Tenê ramanên xwe û tiştên li derdorê çêdibin, şîrove dike.

Di van berheman de mijar gelek caran ji bûyerên rojane, ji

cîhana huner û wêjeyê, yan jî nirx û jiyana hevbeş a mirovan, tê hilbijartin. Ji nivîsên bi vî awayî re **nivîsên civatî** (sihbetî) tê gotin.

Ev cureyê nivîsan, zêde dirêj nayên nivîsîn. Bi piranî, nivîsên civatî di rojname û kovaran de tên dîtin. Nivîsên civatî, di nava civatê de, rasterast tên têgihîştin.

RÊZIMAN

1- Cînavka qertafî: Ev cînavk cihê kesê sêyem "wî, wê" digire û wekî qertaf bi dawiya lêkeran ve tê nivîsîn.

Mînak:

Ez çûm gund.	→ Ez çûmê.
Ew hat sînemayê.	→ Ew hatê.
Wî kevir avêt çêm.	→ Wî kevir avêtê.
Te av xist cêr.	→ Te av xistê.
Serdêr pênûs dan wê.	→ Serdêr pênûs danê.
Ez ê vî pezî bifiroşim wî.	→ Ez ê vî pezî bifiroşimê.

2- Cînavkên pirsyarî: Ev cînavk pirsra navdêr û cînavkên din dîkin.

Cînavkên pirsyarî: "kî, kê, çi, çend, kîjan..."

Kî/kê: Ev cînavk pirsra navên kesan dîkin. "kî" ji bo navdêr û cînavkên xwerû û "kê" jî ji bo navdêr û cînavkên tewandî.

Mînak:

- Kî** hat? **Ez** hatim
- Kî** ket? **Ceger** ket.
- Kê** got? **Min** got.
- Kê** anî? **Xezalê** anî.

Kî kê dibîne? **Ew wê** dibîne/**Viyan Zozanê** dibîne.

Kê kî dît? **Wê ew** dît/**Zozanê Viyan** dît.

Çi: Pirsra tiştan dike.

Mînak:

Çi firî? **Çûk** firî.

Te **çi** xwend? Min **rojname** xwend.

Wê **çi** vekir? Wê **derî** vekir.

Kîjan: Ev cînavk pirsra cînavkên şanîdanê dike.

Mînak:

Kîjan hat? **Ev** hat.

Kîjan dixwîne? **Ew** dixwîne.

Kîjanî çûk firand? **Wî** çûk firand.

Tu **kîjanê** dixwaze? Ez **vê** dixwazim.

Kîjanan ev kar qedand? **Van** ev kar qedand.

Çend: Ev cînavk pirsra cînavkên jimarîn dike.

Mînak:

Çend avjeniyê dikin? **Pênc** avjeniyê dikin.

Çend dibistanê ava dikin? **Sê** dibistanê ava dikin.

Çendan parastin kir? **Çaran** parastin kir.

Çendan şahî li dar xist? **Dehan** şahî li dar xist.

WANE 2

ZEMBÎLFIROŞ

Kuro selika vir de bîne

Mîr dixwaze te bibîne

Buha buha ji te bistîne

Lawiko ez birîndar im

Xatûna min a delal e

Min bihîstî mîr ne li mal e

Bazar'm bi malê helal e

Xatûnê ez tobedar im

Delalê ez tobedar im

Zembîlfiroş lawikê biyanî

Ez dibêjim tu pê dizanî
Min bo eşqa dil tu anî
Lawiko ez evîndar im
Xatûna min a zerîn e
Qusûr li ser te qet nîn e

Lê dilêm kesî nahebîne
Xatûnê ez tobedar im
Delalê ez tobedar im

Melayê Bateyî

PEYV

Zembîl: Selik, kelik

Bazar: Cihê kirîn û firotinê

Qusûr: Kêmasî

EM WÊJEVANÊ XWE BINASIN

Melayê Bateyî li Gundê Bateyê yê li herêma Colemêrgê di sala **1417**'an de ji dayîk bûye. Di sala **1491**'ê de koça dawî kiriye. Li gorî Aleksandir Jaba daye diyarkirin, ev destana ku me li jor daye xuyakirin, dîwaneke mezin e.

Yek ji berhemên din ên Melayê Bateyî 'Mewludname' ye ku tê de rewşa jidayîkbûna Hz. Muhemed û pîrozbûna vê rojê, bi awayekî hûnandî nivîsiye. Destnivîsa vê dîwanê bi alîkariya A. Jaba di pirtûkxaneya Lenîngiradê de tê parastin.

PIRS

- 1- Zembîlfiroş çi kar dikir?
- 2- Kîjan helbestvanî, destana Zembîlfiroş berhev kiriye?

RASTNIVÎS

Cotxal: (:)

Cotxal piştî axaftina kesekî/ê tê danîn.

Mînak:

Xwendekarê got: "Ger ez di xwendinê de bi ser nekevim, dê ji min re miroveke serkeftî neyê gotin."

CUR Ê AWA

Ev helbest; hem helbesteke **destanî** ye, ji ber ku lehengekî şîrove dike û hem jî helbesteke **pastoral** e, ji ber ku jiyana gundan, çanda çiyayan, kevneşopî û toreyên zozanan û xweşikbûna xwezayê şîrove dike.

Helbesta li jor hatiye nivîsîn bi dengên lihevhatî û bi pîvan hatiye nivîsîn.

Dema ku di dawiya helbestan de yan jî di rêzikên malikên helbestan de ahengek a deng hebe, jê re **helbestên bi bare (qafiye)** tê gotin.

Di helbestekê de ahengek a deng, yan jî bi bare hebe, ew helbest, helbestên bipîvan in.

Bare, li gorî ahengiya deng dibin çar beş:

a- Bareya lawaz

b- Bareya tam

c- Bareya dewlemend

d- Bareya hevdeng

Ev helbest, hem ji bareya tam, hem jî ji bareya dewlemend

pêk hatiye.

Bareya tam, ji ahenga du dengan a li dawiya rêzikên helbestê re **bareya tam** tê gotin.

Bareya dewlemend, ji ahenga sê deng û sê dengan zêdetir a li dawiya rêzikên helbestê re, **bareya dewlemend** tê gotin.

HÎNDARÎ

Tu jî parçeyekî ji helbesteke Melayê Bateyî peyda bike û di lênûsa xwe de binivîse.

WANE 3

PÊŞENGÊ SERHILDANÊN GEL

Vedat Aydın, di sala 1953'yan de, li navçeya Bismilê ya girêdayî Amedê ji dayîk bûye. Dibistana seretayî, navîn û amedeyî li Bismilê diqedîne. Di sala 1979'an de, Enstutiya Perwerdehiyê ya Amedê (Zanîngeha Dîcle), Beşê Wêjeyî diqedîne. Ji ber hest û helwestên xwe yê neteweyî gelek caran tê girtin, binçavkirin û êşkence lê tê kirin.

Di dema derbeya leşkerî ya 12'ê Îlonê de, careke din tê girtin û di girtîgeha Amedê de, bi tevahî hovîtiya wê demê re çar salan di girtîgehê de dimîne.

Dema ku ji girtîgehê derdikeve, dibîne ku gelek tişt hatine guhertin û zanabûna gel a neteweyî gihiştiye asteke rêxistinbûyî. Her wiha, Vedat Aydın jî di heman demê de, weke pêşengê gel dikeve nava têkoşînê. Tevlî xebata avakirina 'Komela Mafên Mirovan (KMM) -Şaxê Amedê' dibe. Di heman demê de tevlî xebatên avakirina Partiya Kedê Ya Gel(HEP) jî dibe û serokatiya wê ya şaxê Amedê dike. Di 28'ê Cotmeha 1990'î de li Enqereyê di kombûna giştî ya sazkirina KMM de, ji ber ku rapora xwe bi zimanê zikmakî (kurdî) xwend, dîsa hat girtin.

Bi demê re têkoşîna gelê kurd a demokratîk pêş dikeve û bi kesên welatparêz, demokrat û şoreşger re bêhtir xwe bi tevger dike û tevlî kar û xebatan dibe. Di encama van têkîliyan de, Vedat Aydın di asteke bilind de berpirsariyeke mezin digire ser xwe.

Dewlet û Konter-gerîla vê germbûna gel û pêşengên wê ji bo xwe tirsnak dibîne û bi ser de diçe. Di encama vê serdeçûnê de, di roja (05.07.1991) de Vedat Aydın ji aliyê polîsên sivîl ve, bi şev li mala xwe tê girtin û bi

hênceta ku navenda polîsan banî wî kiriye, dibin. Lê di rastiye de, ew xapandin û revandinek bû, ji bo tunekirinê bû, êdî Vedat Aydın venagere malê. Piştî sê rojan (08.07.1991) li bin pira di navbera navçeya Erganî ya Amedê û Madena Elezîzê de termê wî yê ku bi hovîtiê êşkence lê hatiye kirin, tê dîtin.

Gel, sazî û derdorên kurd, ew tişt eşkere anîn ziman û gotin: "Kujer, dewlet bi xwe ye" lê dewlet li dijî vê, helwestê nîşan dide. Lê mixabin, kontra û dewletê ev bûyer ji xwe re kirin destpêka bûyerên kujerên wan nediyar. Ji wê dîrokê û pê de, her

ku çû bêhtir kesên welatparêz bi "kuştinên" kujerên wan nediyar, tune kirin. Ev tunekirin, di dema çeteya sê çengî ya Çîler-Axar-Gureş de digihîje asta herî bilind û dijwar; hejmara kesên bi vî awayî hatine kuştin, kujerên nediyar 17 hezar kes in.

Ji aliyê din ve bûyera Vedat Aydın, ji gelê kurd re jî dibe bingeh û destpêka serhildanan. Di merasîma cenazeyê têkoşerê gel Vedat Aydın de zêdeyî sed hezar kes amade dibin; bi yek deng, bi yek dil û bi yek armancê ve girêdayî, dengê xwe bilind dikan, diruşmeyên xwe diqîrin, daxwazên xwe di asteke bilind de tînin ziman. Dewlet, xwe li vê rewşê ranagire û êrîşî gel dike, çardeh kes şehîd dikevin, bi dehan birîndar, bi sedan kes jî tên girtin.

Bi kurtahî, ev bûyer û serhildan; ji bo gel û Têkoşîna Kurdan, dibe destpêkeke nû.

PEYV

Serhildan: Raperîn

Hovîf: Dirindeyî

Şax: Çiq, bask

Tirsnak: Xeter

PIRS

- 1- Vedat Aydin kî ye, di kîjan salê de û li kû derê ji dayîk bûye?
- 2- Asta perwerdeya Vedat Aydin çi bû?
- 3- Vedat Aydin, çima tê girtin û êşkence lê tê kirin?

CUR Û AWA

Ji nivîsên ku di derbarê jiyana kesekî/ê de agahiyan didin re “jîname” tê gotin.

Taybetmendiyên jînameyê:

- a) Cih û dîroka jidayîkbûnê,
- b) Mercên dema ku tê de jiyaye,
- c) Rewşa perwerdeyê,
- d) Kar û xebatên ku di nav de cih girtiye,
- e) Taybetmendiyên wê/î
- f) Koça dawî.

RÊZIMAN

Veqetandek: Ji bo ku em du peyvan bi hev ve girê bidin ango peyvekê li ya din zêde bikin û têkiliyekê di navbera wan de saz bikin, pêwistiya me bi veqetandeyan heye.

Veqetandek, di nava xwe de dibin du beş:

1- Veqetandekên binavkirî:

a (mê û yekjimar)

ê (nêr û yekjimar)

ên (pirjimar)

Mînak:

Axa mirov ji gulistana xelkê çêritir e.

Ava bîrê bi tedbîrê.

Barê giran mede ser piştê hevalan.

Bayê reş bayê baranê ye.

Gotinên pêşyan zêrên veşartî ne.

Ji zarokên xwe hez bikin.

2- Veqetandekên Nebinavkirî:

eke (mê, yekjimar)

ekî (nêr, yekjimar)

ine (pirjimar)

Mînak:

Nazdar keçe**ke** xwînşirîn e.

Met**eke** min çû Wanê.

Mihemed Şêxo hunermend**ekî** navdar e.

Cegerxwîn helbestvan**ekî** kurd e.

Zarok**ine** delal ji wir ve tîn.

Di şanoyê de lîstik**ine** xweş hatin pêşkêşkirin.

WANE 4

MIJARA SERBEST

NALÎN

Nalînek tê guhê min, lê winda û nihan e
Agir berda dilê min, tev bû pêt û dûxan e
Barek da ser milê min, lê barekî giran e
Dabûn ser hev kulên min, hemî derd û belan e

Kurdistana delal im, her kes tê min dixwazî
Ez pir şox û şepal im, min deng daye bi nazî
Ev bûye bîst û du sal, li ser min cengebazî
Kurdo wer min bixwaze, belê bi serfirazî

Xemilandî me seranser, destgirtiya xorta me
Gerden sêvek sor û zer, li hêviya merda me
Qelen xwîn e ne gewher, Kurdistana kurda me
Bê tang top û leşker, îro we ez berda me

Xortê kurdo şiyar bin, guh nedin van nemerda
Bav û kalê we rabûn, hemî mirin ji derda
Derdê li wan giranbûn, îro li me çi ser da
Ne wek bav û bira bin, yara xwe ji dest xwe berdand

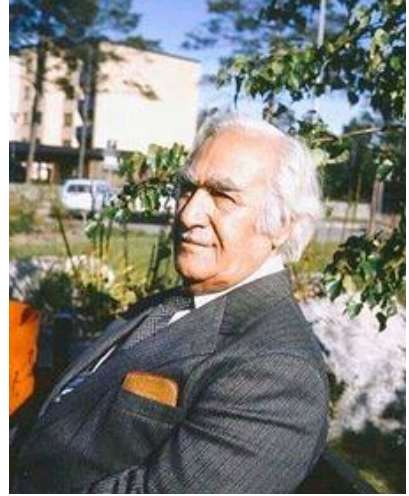

Cegerxwîn

WANE 5

CEGERXWÎN

Navê Cegerxwîn Şêxmûsê kurê Hesên e. Navê dayîka wî Eysê ye. Ew li gundê bi navê Hesarê nêzîkî Mêrdînê sala 1903'yan hatiye dinyayê. Hesar bi navçeya Kercewsê ve girêdayî ye, ew dikeve rojavayî Heskêfê. Seydayê Cegerxwîn, li derveyî welat li Siwêdê di 22'yê çêriya pêşî ya sala 1984'an de çûye ser dilovaniya Yezdan.

Bi rastî jî, navê Cegerxwîn cihekî herî girîng di pirtûka bi navê "Dîroka Toreya Zimanê Kurdî" ya Qenatê kurdo nivîsandiye de girîye.

Jiyana Cegerxwîn:

Cegerxwîn, di dema zaroktiya xwe de mîna gelek zarokên Kurdistanê zor û zehmetî borandiye. Ew, di dema destpêka jiyana xwe de sêwî maye û jiyana xwe bi xizanî derbas kiriye. Ew bi xwe, bê dê û bav mabû û li cem birayê xwe yê mezin dijiya, lê jinbira wî pê nedikir. Wî gelek karên zehmet derbas kirin, mîna: şivanî, golikvanî û rênçerî jî kir û piştê jiyana xwe li cem xwîşka xwe berdewam kir. Wî li cem axa û began kar kir, gelek zehmetî jî dîtîn. Cegerxwîn bi birayê xwe re ji ber seferberlikê di sala 1914'an de derbasî Rojavayê Kurdistanê bû û li Amûdê bi cih û war bû. Li wir jî şivanî, gavanî û palehî kir, lewra dev ji malê berda û bi nav gundan ket, bi vî awayî wî bi derengî li cem meleyan dest bi xwendina olî kir. Cegerxwîn xwendina olî bi

dawî kir û gelek caran li hemberî feqeh û meleyan derdiket. Piştî demekê melatî jî kir. Lê qîma xwe neanî û dest bi gera Kurdistanê kir. Ew li her çar aliyên Kurdistanê geriya û rewşa gelê kurd baş nasî, çînên kurdan nasîn. Ol û civak ji hev derxist, êşa gelê kurd nasî û li ser her cureyên jiyane nivîsî.

Pêşî li dijî xapandina şêx û meleyan derket û li dijî çewisandina çîna feodal jî derket û gel li dijî zordar û desthilatdaran hişyar kir. Li ser her cureyên jiyane helbest nivîsîn. Ji ber vê yekê, ew ji lêdan û girtinê bêpar nema. Lewra neçar ma ku derbasî Libnanê bibe û piştî li wir hin pirtûkên xwe çap kirin. Lê dema şoreşa Barzanî dest

pê kir, Cegerxwîn pir caran li wir bû û ta li Bexdayê jî waneyên zimanê kurdî li zankoyê da xwendekaran. Piştî vê ew careke din vegeriya Rojava. Di dema ku Mîr Celadet Bedirxan û hin rewşenbîr ji Bakur hatibûn Rojava û Komela Xweybûn ava kiribûn. Cegerxwîn jî yek ji damezrînerên vê komeleyê bû. Lê bûyerên şerê cîhanê yê duyemîn bandora xwe li Cegerxwîn kir. Wî sosyalîzîm û internasyonalîzîm bi hev re nasîn û gelek nivîs li ser van bûyeran dinivîsî. Wî di sala 1979'an de xwe gihand Siwêdê û li wir jiyana xwe berdewam kir, gelek berhemên xwe li wir jî çap kirin, ta ew çû ser dilovaniya xwedê.

Berhemên Cegerxwîn :

1. Dîwana yekem. Sala 1945
2. Sewra azadî. 1954
3. Kî me ez. 1973
4. Ronak. 1980
5. Zend avêste. 1981
6. Şefaq. 1982
7. Hêvî. 1983

Nivîsên din:

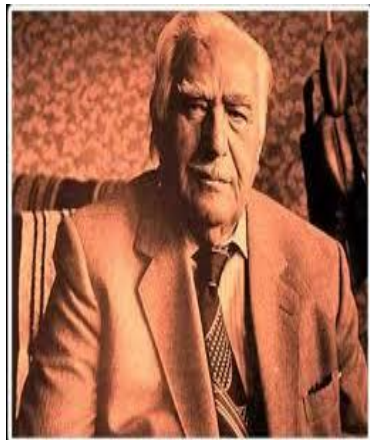
8. Cîm û gulperî. Çîrok 1947
9. Reşoyê darî. Çîrok 1954
10. Gotinên pêşyan. 1956
11. Awayê destûra zimanê kurdî. 1961
12. Ferhenga kurdî cildê pêşîn. 1962
13. Ferhenga kurdî cildê paşîn 1962
14. Salar û Mîdiya helbesta çîrokî. 1973

Pirtûkên Seyda yên ku piştî koça wî derketine:

- 15- Tarîxa Kurdistan / Cild I-II / 1986-87
- 16- Dîwana heştan a bi navê Aştî / 1986
- 17- Folklor a kurdî / 1988

Dema ku em li berhemên Seydayê mezin binêrin, em ê van xalan bibînin :

- a- Êşa gelê kurd dinasî.
- b- Serpêhatiyên gel tanîn ziman.
- c- Çanda kurdan dida pêş.
- d- Li ser Kelepor û kevnetoreyên kurdan rawestiyaye.
- e- Cegerxwîn li ser zimanê kurdî gelekî radiwestiya.
- f- Seydayê Cegerxwîn li ser gelek babetan nivîsiye. Tore, rêziman, çîrok û bi taybetî helbestên çîrokî.
- g- Li ser girîngiya xwendinê pir sekiniye.

PEYV

Serpêhatî: Bûyerên bi serê mirovan hatine.

PIRS

- 1- Cegerxwîn kengî û li ku derê ji dayîk bûye?
- 2- Cegerxwîn jiyanekê çawa derbas kir?
- 3- Hin ji berhemên Cegerxwîn binivîse?
- 4- Çend xalên girîng ji berhemên Cegerxwîn diyar bike.

RASTNIVÎS

Kevanek: ()

- Agahiyên ku cihgirtina wan di nav hevokê de ji sedî sed ne pêwîst e, di nav kevanekê de tên dayîn. Bi derxistina van agahiyên tiştek ji hevokê kêmkirî nabe.

Mînak:

Şêxmûs Mihemed (**Cegerxwîn**), di 22'yê çiriya pêşî ya sala 1984'an de çûye ser dilovaniya xwe.

- Hemwateya peyvên ku nayê zanîn jî di nava kevanekê de tên dayîn.

Mînak:

Xal(nuqte) li dawiya hevokan tê nivîsîn.

- Her wiha, di berhemên şanoyan de agahiyên di derbarê kes an jî dekorê de tên dayîn, dikevin nava kevanekê.

Mînak:

Serhat: (**Bi rûkenî**) banî hevalan kir.

RÊZIMAN

Tewang: Bêjeyên kurmancî di axaftinê de rastî hinek guherînan tên. Ji vê guherîna re tewang tê gotin.

Ev guherîn bi du awayan pêk tê:

1- Bêjeyên ku ditewin hinek qertafan digirin , bi vê yekê jî zayend û mêjera wan tê diyarkirin.

Qertafên tewangê yên binavkirî:

ê (yekjimar û mê)

î (yekjimar û nêr)

an (pirjimar)

Mînak:

"-ê" (yekjimar û mê)

Navdêr:

Di zivistanê de berf dibare.

Nazdarê giya çinî.

Ew di kargehê de dixebite.

Cînavk:

wê sêv xwar.

Kîjanê wane xwend?

Vê av vexwar.

"-î" (yekjimar û nêr)

Navdêr:

Demhatî bi lehengî ev xak parast.

Serhedî stran digot.

Cînavk:

Ez **wî** dibînim.

Vî karê xwe kir.

Kîjanî got?

"-an" (pirjimar)

Navdêr:

Gundiyan dibistanek ava kir.

Zarokan cilên nû li xwe kirin.

Şagirtan dibistan paqij kir.

Cînavk:

Ez ji **wan** hez dikim.

Kîjanan ev kar kir?

Çendan ref paqij kir?

HÎNDARÎ 2

1- Kîjan ji yên li jêr, şaş e?

- a- Ehmedê Xanî - Mem û Zîn
- b- Mûsa Anter - Birîna Reş.
- c- Seydayê Tîrêj – Ronak
- d- Cegerxwîn – Kî Me Ez (Dîwana helbestan)

2- Di kîjan hevoka li jêr de, veqetandeka nebinavkirî peyda dibe?

- a- Azad çû dibistanê.
- b- Ew bi çiyê ve hilkişiya.
- c- Wan gul av dan.
- d- Nermînê nameyeke taybet nivîsî.

3- Ji peyvên li jêr, kîjan bi nivîsên pexşanê ve girêdayî ye?

- a- Pîvan
- b- Bend
- c- Malik
- d- Bare

4- Kîjan rêzkirina endamên vê hevoka li jêr, rast e?

"Kovanî pirtûk xwend."

- a- Lêker, kirde, bireser
- b- Bireser, lêker, kirde
- c- Kirde, bireser, pêveber
- d- Kirde, lêker, bireser

5- Kîjan peyvên li jêr, daçekeke hevedudanî ye?

- a- Evîndar
- b- Cegerxwîn
- c- Li ser
- d- Temaşekirin

1- Kîjan nîşaneyê li jêr, ji bo bêhnvedaneke kurt tê bikaranîn?

- a- Xal
- b- Cotxal
- c- Bêhnok
- d- Baneşan

8- Kîjan ji peyvên li jêr, gihanek e?

- a- Hilkir
- b- Xebat
- c- Ji
- d- Ango

9- Di vê hevoka li jêr de, çend şaşiyên nivîsê hene?

"Îro cihan pîr germ e"

- a) 5
- b) 4
- c) 3
- d) 2

10- Kîjan ji pênasayên li jêr, jînameyê dide nasîn?

- a- Axaftina di navbera du, yan jî çend kesan de.
- b- Ji her alî ve danasîna jiyana kesekê/î.
- c- Tenê ji aliyê ramarî ve nasandina kesekê/î.
- d- Nasandina taybetmendiyên giştî yên civakekê.

11- "Zembîlfiroş" ji nivîsa kîjan nivîskarên li jêr e?

- a- Melayê Bateyî
- b- Melayê Cizirî
- c- Cegerxwîn
- d- Ehmedê Xanî

12- ji hevokên li jêr, yê rast bi tîpa (R), yê şaş jî bi tîpa (Ş) nîşan bike.

- Ji lihevhatina sê dangan a li dawiya rêzikên helbestê re bareya tam tê gotin. ()
- Min hevalê xwe dît. Tîpa ê di vê hevokê de qertafa tewangê ye. ()
- Nivîsa ku jiyana kesan lêkolîn dikin jîname ye. ()
- Ew peyvên ku cihê navan digirin gihanek in. ()

12- Hemwateya peyvên li jêr, binivîse.

Şanaz, vejîn, hovîtî, balinde, kelecane, zembîl

BEŞA 3

- 1-Keleşîn
- 2-Hizrîn û bawerî
- 3-Rojek ji rojên biharê
- 4-Ciwan û pêşengî
- 5-Zozanên fereşînê
- 6-Peyama Ş. Zîlan

WANE 1

KELEŞÎN

Di meha gulanê de me komek heval, ji bajarê Hewlêrê berê xwe da Zozanên Keleşînê yên girêdayî herêma Xinêrê.

Piştî derbaskirina gelek dol û newalan em gihîştin bajarê Diyanayê. Em ji bajarê Diyanayê ber bi herêma Xinêrê ve bi rê ketin. Piştî ku em gihîştin Navtenga Sinînê, ji dûr ve Zozanên Keleşînê, di bin ewrên spî de mîna belekiyên li ser rûyê erdê

hatin dîtîn. Me xwe ji Navtenga Sinînê berda û li ser avên ji Zozanên Keleşînê diherikin re derbas bûn û berê me ket evraziya ku hildikişe Zozanên Keleşînê. Li kêleka rê herikîna avên ku ji bin berfê diherikin û derketina kulîlka berfîn, bala mirovan dikişand.

Her ku em ber bi Keleşînê ve diçûn û nêz dibûn, coş û xiroşa min zêde dibû. Min hês dikir ku pileya lêdana dilê min bilind bûye û danûstandina nefesa min kêr bûye. Min ev bûyer, bi sedema hilkişîna bilindbûna çiyê ve girê dida, lê di rastiye de ne wisa bû. Bandora xweşikbûn û heybeta Zozanên Keleşînê bû, ku li ser giyana min dikir û ez kiribûm dîlê xwe.

Ev der Keleşînê bû ku di destpêkê de çiyayekî di encama şewatekê de çêbûye, şopên şewatê li her deverê dihatin dîtîn. Ev her du gol û bi dehan golên din ên ji wan biçûktir,

çavkaniyên volkanê ne ku bi demê re ji encama helîna berfê, bi avê hatine dagirtin û bûne gol. Ji xwe Zozanên Keleşînê bi golên xwe navdar in. Di nava gel de ji vê herêmê re, Herêma Hezar Kanî jî tê gotin.

Me mêrg û avzêmên Keleşînê yek bi yek derbas kirin û em ber bi gola wê ve diçûn. Me gola yekê a herî mezin derbas kir, em ê herin li ser gola ku ji gola mezin biçûktir e. Ev gol, ji hemû golan bilindtir e û serkaniya her du golan (gola biçûk û mezin), li jorî gola biçûk derdikeve.

Gola biçûk, nêzîkî Rojhilatê Kurdistanê ye. Gol, li cihekî bilind e. Dema ku em li ser vê golê rûdin, Zozanên Keleşînê bi hemû xweşikbûna xwe ve li ber çavên me dihatin raxistin. Çûm li ser keviyekî jorî golê, ku serê xwe ji nava keviya berfê derxistiye, rûniştim û min li dîmenê bêdawî temaşê dikir. Tîrêjên rojê, ji aliyê Rojhilat ve, di nava ewran re xwe berdidan li ser rûyê Keleşînê.

Bi dehan mergên wê yên li ber keviyên berfê, ji keskbûna tarî hatine xemilandin ku ji keskahiyên din cudatir bûn. Belekbûna asîman, li ser belekbûna Keleşînê xemleke bêhempa dabû çêkirin. Tav û sih, ewrên spî û şînatîya asîman, keviyên berfê û keskahî di nava hev de li ser xemla Keleşînê, belekbûneke dûrî hemû dîmenan, dîmenek dabû çêkirin. Di encama tîrêjên rojê de, li ser rûyê avê çirisandinên mîna zêr çêdibûn. Çavên min diçirisandin. Ji dûr ve, li aliyê başûr, Çiyayê Helgurt bejna xwe nîşanî min dikir. Gupîka Çiyayê Helgurt, weke parêzvanekî ku serê xwe bi ser Zozanên Keleşînê ve tewandiye, dihat dîtin. Li derdorê qebqeba kewên gozel dihat...

PEYV

Mêrg: Cihê keskahî û bi avî

Avzêm: Cihên ku av hema hema ji her deverê wê derdikeve.

Mest: Serxweş

PIRS

- 1- Zozanên Keleşînê, dikevin kîjan herêma Kurdistanê?
- 2- Mebesta nivîskar a di mijarê de, çi ye?
- 3- Çima pileya lêdana dilê nivîskar, zêde dibû?

RASTNIVÎS

-Nivîsa li jêr, bi nîşaneyên pêwîst sererast bikin.

Her ku em ber bi Keleşînê ve diçûn û nêz dibûn coş û xiroşa min zêde dibû Min hîs dikir ku pileya lêdana dilê min bilind bûye û danûstandina nefesa min kêmbûye

CUR Ê AWA

Ji wan nivîsên ku di ger û geştan de, li ser cihên hatine dîtin tê nivîsîn re, **geryaname** tê gotin.

Di nivîsên geryanameyan de: Aliyê taybet ên dîmenên cihê geryanê, taybetmendiyên dîrokî, jiyana mirovên li wê derê, çand û toreya wan û hwd. tên ravekirin.

Ji ber vê sedemê, nivîsên geryanameyê ji bo lêkolînên cur bi cur çavkaniyên herî binirx in.

RÊZIMAN

Qertafên tewangê yên nebinavkirinî:

ekê (yekjimar û mê)

ekî (yekjimar û nêr)

inan (pirjimar).

Mînak:

“-ekê” (yekjimar û mê)

Ez ê xelate**kê** ji hevala xwe re bibim.

Em li male**kê** bûne mêvan.

Me li dibistene**kê** çîrok gotin.

“-ekî” (yekjimar û nêr)

Hevale**kî** ji min re pirtûk anî.

Mamostey**ekî** helbest ji me re gotin.

Berî niha Hunermende**kî** behsa vê stranê kiriye.

“-inan” (pirjimar).

Roj**inan** kes li van deştan xuya nake.

Sal**inan** baran kêr dibare.

Car**inan** havînê jî baran dibare.

2- Bêjeyên nêr ên ku dengên (tîp) " a û e" di wan de hebin, bi dengê "ê" yê tên guhertin, bi vê yekî jî ditewin.

Mînak :

Bajar → Min gelek tişt ji bajêr anîn.

Nan → Ew nên tîne.

Çem → Ehmed li rex çem rûnişt.

Pez → Şivan pêz dibe çêriyê.

- Rewşên tewandina navdêr û cînavkan:

1- Dema ku peyvek veqetandekê werdigire, peyva piştî wê tê tewandin.

Mînak:

Pirtûka Zîlanê spî ye.

Bavê Rizgarî mamoste ye.

Pirtûkên Zarokan rengîn in.

2- Navdêr û Cînavkên ku piştî daçekan tên, ditewin.

Mînak:

Min xatir ji Nisrînê xwest.

Min ji Ehmedî re got.

Me li mamosteyan guhdar kir.

3- Navdêr û cînavk dema ku piştî lêkerên mîna: "çûn, hatin, rahiştin, gotin, avêtin, anîn, dan..." tên, ditewin.

Mînak:

Şagirt çûne dibistanê.

Min rahişt pirtûkê.

Mamoste wane da xwendevanan

HÎNDARÎ

Tu jî nivîseke weke mijara "Keleşînê" amade bike. Ji bo vê, di destpêkê de mijarê hilbijêre, piştîre bi awayê nîgarî binivîse.

WANE 2

HIZIRÎN Û BAWERKIRIN

Mirov, giyandareke/î ku dihizire, girêdayî rastiya hebûna xwe ye. Pêdiviyê bi hizirînê dibîne, lê ji hizirînê zêde hez nake. Ji hizirînê ditirse. Çawa netirse? Hizirîn ne tenê mirovan diwestîne, mirovan şaş jî dike. Dixe nav gumanên cur bi cur. Dema ku we dest bi hizirînê kir, wisa hêsanî hûn nikarin xwe jê rizgar bikin.

Bi sedan nêrînên ne wekhev derdikevin holê. Dibe ku carinan hev du mandel bikin, lê her nêrîn aliyekî wê yê rast jî heye. Hemû jî xwe dispêrin dîtî û

çavdêriyên mirovan. Kîjan aliyê wan ne rast e û çima nikarin wan di dema wê de bibînin? Tu yê kîjanê hilbijêrî? Her yek xwedî taybetmendiyên erênî û neyînî ne.

Mirov gelek caran ji hizirînê direve, lê dîsa jî dixwaze weke ku dihizire, xwe bide diyarkirin û bawer dike ku dihizire. Ji ber vê yekê, bi hin derdor û mirovan ve tê girêdan. Êdî hundirê wî aram dibe, fêrî rastî, başî û xweşikbûnê dibe û diçe. Hemû tiştên ji derveyî wan dimîne, weke: şaşî, kirêtî û xerabî bi wan ve nayê girêdan û baweriyê bi wan nake. Ger piçekî wêrek be, dê bikare bi wan re dest bi têkoşînekê jî bike. Li hemberî kesên ku ketine nava xerabî, kirêtî û şaşîyan, bê deng namîne û hewl dide wan bîne rê; ger neyên rê jî, tenê wan bîne asta çêkirinê. Bi vî awayî,

rûyê xakê ji nebaşî, nerastî, rik û nifiran tê paqijkirin!

Tê gotin ku bawermend, mirovên sazûmankar in, ji aliyekî ve rast e; dema ku bawermend belavî derdora xwe dibin, gelek kesan li xwe dicivînin. Karên ku hêza gelek kesan têrê nake, ew dikarin bi hêsanî çareser bikin. Ew kesên ku dibêjin bawermend sazûmankar in, bi xwe aliyê wan ê xerabkirinê nabînin. Ji bo çareseriyê, hin kar dibin asteng. Lê ew tiştên ku ji baweriyê re astengiyê çêdikin; ji bo bawermendan bi xwe ne tiştên baş in, xerabî ne, divê neyên kirin, ger hebin, divê bi têkoşînê re ji holê bên rakirin.

PEYV

Kirêt: Nespehî, nebaşî

Nifir: Duayên ne baş

Giyandar: Candar

Mandel: Ew tiştên ku mirov tune dihesibîne, redkirin.

Asteng: Kelem

PIRS

- 1- Li gorî nivîskar, mirov giyandarine çawa ne?
- 2- Çima hin mirov, ji hizirînê ditirsin?
- 3- Di nivîsê de bandora bawermendan a çêkirin û xerabkirinê çawa tê diyarkirin?

CUR Û AWA

Ceribandin: Dema ku nivîskar, li gorî dilê xwe ji xwe re mijarekê hildibijêre û li ser vê mijarê nêrîn û ramanên xwe bêyî ku bikeve pey delîl û isbatkirinan, li gorî dilê xwe vedibêje jê re, ceribandin tê gotin.

Ji mijarên ceribandinê re bend û tixûb tune ne. Nivîskarên ceribandinê, her çi mijara dixwazin, dikarin li ser wê hest û ramanên xwe vebêjin.

RASTNIVÎS

Dunik: (" ")

Peyv û nivîsên ku ji kesek an jî ji çavkaniyekê tên girtin û di nava nivîsekê de werin bikaranîn, dikevin nava dunikê.

Mînak:

Xwendin ji bo mirovan girîng e û weke pêşengê şoreşê jî dibêje: "Xwendin, ronahiya jiyanê ye."

RÊZIMAN

Hevalnav (rengdêr)

hevalnav ew bêje ne ku çawanî û mêjera navdêran bi me didin nasîn.

Hin cureyên hevalnavan:

- 1- Hevalnavên çawaniyê
- 2- Hevalnavên jimarîn
- 3- Hevalnavên pirsyariyê

1- **Hevalnavên çawaniyê:** Ev hevalnav rewşa navdêran bi me didin nasîn.

Mînak:

Kurdan di Kobanê de qehremaniyeke **bêhempa** meşand.

Bi bihna **fireh** her kes digihêje mafê xwe.

Ev pirtûkeke **hêja** ye.

Dîmenên **balkêş** li vî welatî hene.

Di hevalnavên çawaniyê de piledarî:

a- Pileya hevrûkirinê: Di vir de çend tişt bi hev re tên hevrûkirin. Du tişt an dê mîna hev bin an jî yek ji wan dê bi taybetiyeke xwe ji ya din kêr an zêdetir be.

Mînak:

Azad bi qasî Ehmed **mezin** e.

Ev zarok mîna kulîkekê **xweşik** e.

Şam şeker e, welat jê **şêrîntir** e.

Ev zebeş ji wî **sortir** e.

Havîn ji biharê **germtir** e.

b- Pileya berztirîn: Ev pile diyar dike ku tiştek ji hemûyan kêr an jî zêdetir e. Bi alîkariya peyva "herî yan qertafa "tirîn" pêk tê.

Mînak:

Dengê **herî xweş** yê vî hunermendî ye.

Xweştirîn deng yê vî hunermendî ye.

Ev bajarê **herî asê** ye.

Asêtirîn bajar ev e.

2- Hevalnavên jimarîn: Ev hevalnav mêjera navdêran diyar dikin.

1) Hevalnavên jimarîn ên bingehîn

Mînak:

Em li çar gundan geriyan.

Karkeran **şeş** xanê ava kirin.

Sê girtî hatin berdan.

Me **neh** pirtûk çap kirin.

2) Hevalnavên jimarîn ên rêzîn

Ev hevalnav piştî navdêran tên û rêza wan diyar dikin.

Mînak:

Ew di refa **yekê** (**yekemîn**) de dixwîne.

Di rûpela **çilî** (**çilemîn**) de behsa azadiyê dike.

Em di meha **şeşan** (**şeşemîn**) de çûn geştê.

Di roja **dehan** (**dehemîn**) de me karê xwe qedand.

3- Hevalnavên pirsyariyê: Ev hevalnav tên ber navdêran û pirsê hevalnavên din dikin. Bersiva ku tê dayîn hevalnav e.

Hevalnavên pirsyariyê: çawa, çend, çi qas, kîjan.

Mînak:

Ava kaniyê **çawa** ye? Ava kaniyê **zelal** e.

Te **çend** pênuş kirîn? Min **şeş** pênuş kirîn.

Çi qas berf bariya? **Piçek** berf bariya.

Kîjan xwendekarî xelat wergirt? **Vî** xwendekarî xelat wergirt.

Her wekî diyar e, hevalnava "**çend**" ji bo tiştên ku tên jimartin tê bikaranîn; hevalnava "**çi qas**" ji bo tiştên nayên jimartin, lê xwedî tibabekê ne tê bikaranîn.

Hoker: Bêjeyên ku lêkeran ji aliyê dem, cih, bergê, rewş, sedem, rêje û hejmarê ve diyar dikin "hoker" in.

Cureyên hokeran

- 1- **Hokerên çawaniyê (rewşê)**
- 2- **Hokerên demê**
- 3- **Hokerên cih û berekê**
- 4- **Hokerên çendanî û hevrûkirinê (mêjerî)**

1- Hokerên çawaniyê (rewşê): Ev hoker rewş û çawaniya karê ku tê kirin nîşan didin. Dema ku mirov pirsra "çawa" ji pêveberê bike, dê hevalkarên çawaniyê bên bidestxistin.

Mînak:

Ew karê xwe **bi rêk û pêk** dike.

Mirovan **bi xweşî** bide têgihiştin.

Me **bi lehengî** li ber xwe da.

Kevok **bilind** firiya.

2- Hokerên Demê: Ev cure hoker dema karê ku tê kirin diyar dikin. Dema ku mirov pirsra " kengî, heta kengî, ji kengî ve..." ji pêveberê bike, dê hokerên demê bên bidestxistin.

Hinek hokerên demê: duh, pêr, niha, îro, îsal, îşev, sibe, par, piştî nîvro, êvarkî, berêvarkî...

Mînak:

Me **duh** serdana hevalên xwe kir.

Em ê **îro** cejna zimên pîroz bikin.

Piştî nîvro civîneke me heye.

Ez ê **berêvarkî** spartekên xwe çêkim.

3- Hokerên cih û berekê (aliyan): Ev cure hoker cih û bereka karê ku tê kirin, nîşan dide.

Hinek hokerên cih û berekê: derve, xwarê, hundir, bi şûn ve, bi wir de, li jor, başûr, bakur... Her wiha hemû navên cihan dibin hoker.

Mînak:

Mamoste **ji dibistanê** hat.

Ew derket **derve**.

Zarok **li jor** dilîzin.

Ew her tim **li pêş** dimeşe.

Serdar **li rojavayê welêt** dimîne.

4- Hokerên çendanî û hevrûkirinê (mêjerî): Ev hoker mêjer, rêje û radeya karê ku tê kirin, nîşan didin.

Hin hevalkarên çendaniyê: kêr, zêde, pir, gelekî, hinekî, piçekî...

Mînak:

Ew **kêr** kar dike.

Delîl **pir** dixebite.

Ez **gelekî** li nûçeyan temaşe dikim.

Li vî bajarî berf **zêde** dibare.

WANE 3

ROJEK JI ROJÊN BIHARÊ

Me sibehê zû
xwe amade kir,
pêdiviyên xwe
kirîn û bi sê
tirimbêlan berê
xwe da Siwêdîkê.
Em û hevalên xwe
yên ereb û suryan
bûn, vê jî renekî

bi xeml û xweşikbûneke cuda da seyranê me. Di serê sibehê de me bi kêf û şahî berê xwe da cihê geşt û seyranê. Me digot qey rojê biewr û ne xweş e, lê wê rojê em hemû mîna malbatekê bi kêf û şahî ketin ser rê û bi coşeke mezin meşîyan, her kesî xwe berpirsyar didît, ma çî rojê xweş bi xweza û pêkhatiyên xwe bi aheng û stranên, bi liv û tevgera xwe ber bi kaşê Siwêdîkê ve xwe berdane xwarê, daketin ber keviya çem û nêzîkî kaniyê. Her yekî, bi dilşadî rahişt tiştên xwarinê û bi rêzê ketin pey hev.

Xweza bi me re dikenî, dengê avê dihat guhên me, bêhna biharê li pozê me dixist. Bi vî awayî, em gihan ber avê, hinek derbas bûn, lê hinek bi zorê, di vê navberê de hevaleke me ji ser kevir şemitî û ket nav avê, tev şil bû. Heval tev kenyan gotin: "te masiyek ji xwe re girt." Bi vî awayî, me xwe gihand cihê seyranê. Hevalan weke mîroyan her yekî ji aliyekî ve dest bi amadekariyên firavînê kirin; hinekan bi gokê dilîstin û hinekan dar kom dikirin û dest bi biraştina goşt kirin. Tiştê xweş; wêne girtin, dîlan gerandin, ango hemû bi dilekî paqij tev digeriyan ta ku firavîn amade bû û me tevan bi hev re dest bi xwarina firavînê kir.

Hinek keç û xortan berê xwe dan ser avê, da ku firaxan bişon, lê ya xweş ew bû ku hinekan av bi serê hev de kirin û şil bûn. Piştî vê jî, em ketin tirimbêlên xwe û me berê xwe da Goristana Şehîd Xebat Dêrik, li wir jî careke din me Şehîd bi bîr anîn.

Piştî me berê xwe da Pira Bafê ya li Endîwerê, em li wir jî gelekî kêfxweş bûn û di dawiyê de jî piştî girtina wênayan me berê xwe da Kaniya Xeyda, em li

dora kaniyê rûniştin û me fêkiyên mayî jî li ser kaniyê xwarin. Erê, em pir westiyar, lê bi rastî jî rojeke xweş, dilşa, hestiyar û tijî hezkirin bû.

PEYV

Siwêdîk: Gundekî bi av û dar ê herêma Dêrikê ye.

Pira Bafê: Pireke kevnar a Cîzira Botan.

PIRS

- 1- Nivîskar û hevalên xwe seyrana xwe li kû derê qedandin?
- 2- Çima firavîna wan zû amede bû?
- 3- Çima pêwîstiya mirovan bi seyranê heye?

RÊZIMAN

Lêker: Ew cure bêje ye ku bi mebesta pêkanîna ahenga bi kirdeyê re li gorî dem, rawe, avanî û rewşê tê kişandin.

Taybetmendiya lêkeran:

Rader (jêder): Rader awayê bingehîn ê lêkeran e, lêker di vê rewşê de li gorî tu dem û raweyan nehatiye kişandin.

anîn, axaftin, bihîstin, bijartin, givaştin, hejmartin, nivistin, sotin...

Lêker li gorî çêbûna xwe dibin sê beş:

- 1- **Lêkerên Xwerû:** Ew lêkerên ku ji peyveke xwerû pêk tên.

Mînak:

anîn, avêtin, hatin, firotin, girtin, dan, bûn, guhastin, xwendin, xwestin...

2- lêkerên Pêkhatî: Ew lêker in ku bi alîkariya qertafên lêkersaz tên bidestxistin.

Mînak:

a- Pêşgir:

Pêşgirên lêkersaz	Lêkerên xwerû	Lêkerên pêkhatî
da-	Xistin, girtin	Daxistin, dagirtin
çê-	Bûn, kirin	Çêbûn, çêkirin
hil-	Kirin, kişîn	Hilkirin, hilkişîn
ra-	Ketin, bûn	Raketin, rabûn
rû-	Dan, niştin	Rûdan, rûniştin
ve-	Dan, gotin	Vedan, vegotin
wer-	Girtin, kirin	Wergirtin, werkirin

b- Paşgirên lêkersaz:

Nav	Paşgirên lêkersaz	Lêkerên pêkhatî
Bar	-în/-andin	Barîn, barandin
Fir	-în/-andin	Firîn, firandin
Bez	-în/-andin	Bezîn, bezandin
Ken	-în/-andin	Kenîn, kenandin
Meş	-în/-andin	Meşîn, meşandin
Rev	-în/-andin	Revîn, revandin

3- Lêkerên Hevedudanî: Ew lêker in ku ji du peyvên watedar pêk tên.

Mînak:

bawerkirin, başbûn, hûrkirin, dilman, balkêşan, biryardan...

HÎNDARÎ

Tu jî mijarekê li ser seyranekê tu beşdarbûyî binivîse.

WANE 4

CIWAN Û PÊŞENGÎ

Di temenê mirov de pêvajoya herî girîng, pêvajoya ciwaniyê ye. Mirov di ciwaniya xwe de, di bihara temenê xwe de; germ, bihêz û baldar e, dixwaze her tiştî bizane û bike. Di heman demê de ji nûbûn, guhertin û pêşketinan re vekirî ye. Her tim di nav lêgerînan de ye; li pey azadî, aştî û wekheviyê ye. Zordarî, çewisandin û bêdadiyê qet napejirîne. Hêza civakê ya nûbûn û nûkirinê, her wiha, hêza şoreşê ye. Ji ber vê yekê, ciwanî pêşengî ye.

Ciwan, pêşeroja civakê ne. Ciwan her tiştî bi riya perwerdeyê fêr dibin û bingeha civakê ya pêşerojê, ji nû ve ava dikin.

Di pêvajoya şoreşê de ciwan dikarin risteke girîngtir û mezintir bilîzin.

Ji ber vê yekê, divê ciwan bi zanebûn û berpirsiyarî nêzî pêvajoyê û nirxên şoreşê bibin û bêguman, bê navber, bêyî ku bikevin nava ezeziyekê, nava hizir û hesabên teng, pêwîst e bi cangorî û lehengî têbikoşin.

Ciwan, pêwîst e pêvajoyê baş têbigihêjin û bi her kesî jî bidin têgihandin. Belê, erkeke wan a wiha jî heye û girîng e.

Ciwan, ji ber van sedeman di jiyane de xwedî cihekî girîng in, erkên mezin li ser milên wan e. Bi van pêkanînan re rista xwe ya pêşengiyê dilîzin.

PEYV

Pêvajoyê: Qonax

Ezezi: Kesê ku ji bo berjewendiyên xwe dijî, Xweperestî

Seranser: Tevahî

PIRS

- 1- Çima ciwanî pêvajoya herî girîng a temenê mirov e?
- 2- Taybetmendiyên ciwaniyê yê herî girîng çi ne?
- 3- Çima ciwan pêşeroja civakê ne?

RASTNIVÎS

Xêzika axaftinê: (-)

Ji bo diyarkirina destpêka axaftinê tê bikaranîn.

Mînak:

Wî got:

``Şoreşa Rojava, şoreşa Kurdistanê ye``

CUR Ê AWA

Nivîsên weke; nivîsîna rojname û kovar, cureyeke nivîsên ku mijarekê pêşkêş dike, wê diparêze, bi awayekî zelal û jidil tîne ziman, lê ji xwendevanên xwe re naçespîne (îsbat nake), jê re **nivîsên ramanî** tê gotin.

Di vê nivîsînê de ev taybetmendî hene:

- a- Bi şêweyê pexşan hatiye nivîsîn.
- b- Nivîskar, li ser ciwanîyê; hizr û ramanên xwe bi zimanekî zelal vegotîye, ji bo pejirandina hizrên xwe serî li tu belge û tiştêkî wiha nedaye.
- c- Têgihandîneke gelekî zelal û jidil e.

RÊZIMAN

Dema Niha:

Ji kar û bûyerên ku di dema têdeyî tîne kirin re **dema niha** tê gotin.

Di zimanê kurdî de, dema ku qertafa dema niha "**di**" û qertafa kesane li ser rayeka dema niha bîna zêdekirin, lêkera dema niha saz dibe.

Rader	Qertafa dema niha	Rayek	Qertafa kesane	Lêkera dema niha
Xwendin	Di	xwîn	Îm	Dixwînim
Nivîsîn	Di	Nivîs	Î	Dinivîsî
Lîstin	Di	Lîz	E	Dilîze

Mînak:

Zarok li televîzyonê temaşe **dikin**.

Ez pirtûkê **dixwînim**.

Neyîniya dema niha "na"

Mînak:

Zarok li nav zeviyan **nagerin**.

Ew derî **venake**.

Neyîniya hin lêkerên awarte "ni"

Mînak:

Ez **nikarim** li vir bijîm.

Ew **nizane** li tembûrê bide.

HÎNDARÎ

1- Tu jî mijarekê li ser girîngiya ciwaniyê binivîse.

WANE 5

ZOZANÊN FERESHÎNÊ

Fereşîn, li herêma Botanê nêzîkî navçeya Elkê cih digire. Fereşîn nêzî 1000-1500 metreyan ji gund bilindtir e. Ji ber vê yekê, gelekî biberf e. Jixwe ji cihên hênîk re zozan tê gotin. Zozanên Fereşînê bi mêrg, çêrgeh, kanî, gul, giya û biyîka xwe navdar in. Ji ber vê taybetmendîya xwe, bûye bihuşta mirovên ku terşdariyê dikin. Li herêmê cihê her gund, bavîk, eşîr yê zom, koz û çêrgehên diyar heye. Kes naçe, cihê kesî.

Di van zozanan de bi qasî 3-4 mehan dimînin. Lê belê, ew hemû tişt û lîstikên me li gund dikirin, li zozanan bi coş û xiroştir in.

Bi taybetî, dema ku berxbir dihatin û kulav çêdikirin, coş û xiroşa herî mezin jî li serborê bû. Dema ku em li gel bêrîvanan diçûn bêriyê, me kulîlkên cur bi cur berhev dikirin û li ber bêriyê nan û şîr dixwar. Jixwe kêfxweşîya zozanan, yek jî lîstok û stranên şivan û bêrivanan e. Li her zomeke zozaniyan, keriyekî pez hebû. Çend şivanên vî keriyê pez, serşivanek hebû.

Weke helbesta:

Lo şivano lo şivano,
Lo şivano dilkovano,
Dil ranabe ji ber xemano,
Ser ranabe ji ber xemano,
Ji ber xema bavo birano.
Navê şivanî mîrmişk e,

Hoy delalê malê mîrmişk e,
Keryok berdan dola hişk e,
Pezgok berdan dola hişk e,
Ya li serbêrê pir xweşik e,
Ya li bin bêrê gevyok rişk e.

Giyana me di van mêrg û geştgehan de, li ser zozanên çiyayên bilind, li rex van latên tirsnak, li ser van riyên kaş û tirsnak, ji ber dengê lawirên cur bi cur, bi coş û xiroş dibû. Ji bo lîstokên me, ev gir û banî, holên herî xweş û baş bûn. Li van deveran bezîn, derketin, hilkişîn, li ser dev xişikandin û li ser pehniya ling xişikîn, bi xiroş dibûn. Dema ku em ji van ger û lîstokan diwestiyan, me devê xwe dixist binê keviyên berfê, ava berfê vedixwar û lingên xwe dixistin nav kaniyên sar, ew jî yek ji wan lîstokên me ya ku her roj dihat dubarekirin bû.

Tenê şevên zozanan zor û sar bûn. Ji ber vê yekê, her kes li ber agirê sergînan rûdinişt. Ji gefên xwezayê, tarîbûna şevê zêde dibû; li derdorê dengê herî biçûk weke destpêka bûyerekê

dihat pejirandin. Çend caran, min dîtiye ku guran êrîşî zomê kirine û gelek caran li perê zomê, dengê hirçan hatiye bihîstin.

Di van zomên zozaniyan de gelek rojên weke: cejn, sersal, Çarşema Sor, berxbirîn û hwd. hene. Di wan mêrgên fireh de, gel kincên xwe yên xweşik û rengereng li xwe dikirin û li derdora mêrgê diciviyên. Jixwe herî zêde di wan deman de çand û kevneşopiyên civakê diyar dibûn.

Li aliyekî xwarinên gelêrî, li aliyê din jî pêşbirk û lîstokên ciwanan, li aliyekî berxbir û li aliyê din jî hevkarîya civakê ya bi hev re, coş û xiroşeke cuda bi mirovan re çêdikir.

Her sê mehên havînê mîna xewn û xeyalekê di nava coş, xiroş û şahîyan de, weke bahozê, bêyî ku mirov pê bihise derbas dibûn.

Çanda Gel

PEYV

Terşdarî : Lawirvanî

Serborê: Dema ku kulav hîn rewşa xwe ya kulavî nestandiye û di awênê kulav de li nexşên xwe, li ser paçekî hatiye raxistin û piştê hatiye pêçan, ji wê pêçanê re tê gotin.

Sergîn: Kopilên lawirên mezin.

Gef: Tehdît, tirsandin

Biyîk: Cureyek giya ye.

PIRS

- 1- Taybetmendiye sereke ye jiyana zozanan çi ne?
- 2- Lîstok û xweşiyê zozanan çi ne?

CUR Û AWA

Nivîskar bîranên xwe ye bi zozanên fereşînê tîne ziman. Hem şivantî û şewazê jiyane û hem lîstok û xweşiyên zaroktiyê vedibêje.

Dema ku nivîskar bûyerek jiya be, tiştek ser wî re derbas bûbe, an jî bi xwe dîtibe, li gel zanîn, hest û çavdêriyên xwe şirove dike, ji vê curenivîsê re, **bîranîn** tê gotin.

RÊZIMAN

Dema bê: Ev dem ji bo karekî ku hîn pêk nehate, tê bikaranîn.

Awayê pêkanîna vê demê: Amraza dema bê "dê" û "ê"yê+qertafa "bi"yê+rayeka dema niha ya lêkeran+qertafên kesane.

Lêker	kirde	Amraza dema bê	Pêşgir	qertafa merc û daxwaziyê	Rayeka dema niha	Qertafa kesane	Hevok
Kirîn	Ez	ê		Bi	kir	im	Ez ê bikirim
ketin	Ew	ê		Bi	kev	e	Ew ê bikeve
vekirin	Em	ê	ve		k	in	Em ê vekin
Rabûn	Egîd	dê	ra		b	e	Egîd dê rabe

Mînak:

Ez ê **bibînim**.

Ew ê vexwin.

Dilgeş **dê** şiyar **bibe**.

Baran **dê** bibare.

Têbînî: Her wekî ji mînakan diyar e, qertafa merc û daxwaziyê "bi"di lêkerên pêkhatî yên bi pêşgir de ji holê radibe.

Di dema bê de neyînî:

Qertafa neyîniyê ya dema bê "ne" ye. Di lêkerên pêkhatî de dikeve navbera pêşgirê û rayekê.

Mînak:

- Ew ê **ranekeve**.

- Canda dê **neçe**.

HÎNDARÎ

1- Tu jî li ser zozanan mijareke kurt binivîse.

WANE 6

PEYAMA Ş. ZÎLAN

Di dîroka her gelî de bûyerên girîng ên ku çarenûsa wî gelî diguherîne, hene. Weke: Şoreşa Firansa, Şoreşa Bolşewîk, Şoreşa Îslamê ku bandoreke mezin li dîroka wan gelan kiribûn. Her wiha, bûyerên ku karîne, bandorê li ser dîroka tevahiya mirovahiyê bikin jî hene.

Di dîroka her gelî de rêber û pêşengên ku muhira xwe li dîrokê dane, derketine. Îskenderê Makedonî, Hz. Mihemed, Lenîn û hwd. van karîne, bi hizir û bîrdoziya xwe, hem di dîroka gelê xwe, hem jî dîroka mirovahiyê de pêvejoyên girîng û mezin afirandine.

Dema ku em li dîroka Kurdistanê dinêrin, tê dîtîn ku dîroka kurdan, her tim berovajî hatiye nivîsîn. Dîroka kurdan, dîroka serejêrçûyî bû. Mirovên kurd ku di dema civaka xwezayî û koledariyê de, di qada dîrokê de xwediyê rewşeke girîng bûn, di nava gelan de jî xwedî bandoreke mezin bûn. Piştî ku dikevin bin desthilatdariya persan, azadiya xwe winda dikin û êdî nikarin careke din vîna xwe ji bin bandora wan rizgar bikin. Gelê kurd, bi hezarê salan di bin desthilatdariyên cur bi cur de jiyaye û welatê wan, Kurdistan jî her dem di navbera wan desthilatdaran de bûye qada şer. Dema ku neteweyan kêr zêde li gorî rewşa xwe pêşketinên dîrokî dijiyan, gelê kurd di dîroka xwe de ji ber zextên desthilatdaran paş ve mabû. Ji bo azadiya welatê xwe, gelek caran serê xwe hildaye, lê ji ber ku ne xwediyê rêbereke/î şayan bû, nekariye serkeftinê bi dest bixe. Nekariye pêşî li xiyaneta navxweyî bigire û ne jî kariye rêxistinekê biafirîne û serhildanan bi encam bike. Di dîroka me ya nêzîk de valaderketina serhildana Şêx Se'îd û ya Dêrsimê jî

mînakên vê yên herî balkêş in.

Konevaniya deshilatdaran "parçe bike, ji hev belav bike û bi rê ve bibe." Şerê taybet, bi rêbazekî pir qirêj li ser gelê me dihat pêkanîn û bi "tevkujiya spî" ber bi tunekirinê ve dibirin.

Berxwedan û xiyanet her tim di nava hev de jiyane, xiyaneta navxweyî her dem li pêşiya berxwedaniyê bûye asteng û piranî jî encam girtiye.

Pêwîst e em bibin keleporê dîrokê û daxwazên demê pêk bînin; dem dixwaze ku em çalakiyên cangorî pêk bînin. Ew ji bo me, wê bibe bûyereke dîrokê û bandoreke neyînî li moralê dijmin bike.

Daxwaza min, ji bo berdewamkirina jiyaneke mezin e. Ez dixwazim bibim xwediya jiyaneke watedar û çalakiyeke mezin; ji ber ku ez ji mirovan û jiyane gelekî hez dikim. Lewra, dixwazim vê çalakiyê pêk bînim.

Bangewaziya min ji bo cîhanê ye; pêwîst e dengê min bibihîzin û mezinahiya têkoşîna me bibînin û bipejirînin.

Gelê min ê welatparêz!

Divê hûn bi her awayî erkên xwe yên welatparêziyê pêk bînin, xwedî li Rêber, têkoşîn û nirxên xwe yên neteweyî derkevin. Ji ber vê yekê, pêwîst e hûn xwe birêxistin bikin, bibin yek û di nava xwe de zelal bin.

Ma ji bilî van qeyd û bendên di destên me de, tiştêkî din heye ku em winda bikin!

Zîlan (Zeyneb Kinaci)

PEYV

Çarenûs: Qeder

Konevanî: Siyasî

Serejêr: Berjêr

Cangorî: Giyanbaz, Canfida

Kelepor: Bermahiyên dîrokî, çand, tore

PIRS

- 1- Nivîskar di destpêka nameyê de bang li kê dike?
- 2- Çima nivîskar ew qas bi çalakiya xwe bawer e?
- 3- Çima nivîskar bangewaziyê li cîhanê dike?

EM LEHENG A XWE BINASIN

Ew di sala 1972'yan de li Gundê Elmalî yê girêdayî bajarê Meletî hatiye dinyayê. Navê wê Zeyneb Kinaci ye. Ji eşîra Mamûrkî ye. Wê li Meletiyê di Zanîngeha Înonuyê de, beşa rehberî û şewirmendiya derûnî xwendiyê. Beriya ku beşdarî nava refên tevgera azadiyê bibe, li nexweşxaneyê Meletî weke teknîsyenekê rontgenê (eşîa) kar dikir. Ew bi hevalê xwe yê ji gundê Xilyan ê girêdayî navçeya Exîl a Amedê dizewice. Wê, di sala 1994'an de li bajarê Edeneyê di nava gel de kar û xebat dimeşand. Di sala 1995'an de li herêma Dêrsimê beşdarî nava refên ARGK'ê bû.

Di 6'ê Gulana 1996'an de ji aliyê dewleta tirk û hêzên navneteweyî ve êrîşek li Şamê dijberî Rêber Apo hat pêkanîn. Ji bo bersivdayîna vê êrîşê, hevala Zîlan di 30'ê Hezîrana

1996'an de li Dêrsimê, li hemberî artêşa tirk çalakiyeke fedayî pêk anî û tevlî kerwanê nemiran bû.

RASTNIVÎS

- 1- Di benda dawî ya mijara we xwendî de, bêhnokên ku hatine bikaranîn, bibînin û çima hatine bikaranîn, diyar bikin.
- 2- Ji mijarê, çar hevokên ku tê de bêhnok hatiye bikaranîn, derxin.

CUR Û AWA

Ew hestên taybet ên ku ji aliyê rêxistin, dewlet, sazî, yan jî kesekê/î ve ji bo agahdarkirina raya giştî, yan jî pêşlêgirtina bûyerekê; bi awayê devkî, yan jî nivîskî tên diyarkirin re **peyam** tê gotin.

Cureyên wê?

- 1- Peyamên kesayetî: ew peyamên ku kesek ji kesekî dîtir re rê dike. Mijarên wê hest û daxwaz in ...
- 2- Peyamên karî: ew curenivîsên ku di kar û bazirganiyê de tên bikaranîn.
- 3- Peyamên wêjeyî: ew curenivîsên ku wêjevan ji hev re rê dikin

RÊZIMAN

Raweya fermanî: Ev rawe bi alîkariya rayeka dema niha ya lêkerê û qertafa raweya fermanî "**bi**" derdikeve holê. Ji ber ku ferman li kesên duyemîn ên yekjimar û pirjimar tê kirin, qertafên kesane yên ku tên dawîya vê raweyê jî "**e**" û "**in**" in.

Lêker	Kird e	Pêşgi r	Qertaf a raweya ferman î	Rayek a dema niha	Qertaf a kesane	Rawey a ferman î
Xwendin	Tu		Bi	xwîn	e	bixwîn e
Dan	Hûn		Bi	d	in	bidin
Vekirin	Tu	Ve		k	e	veke
Rabûn	Hûn	Ra		k	in	rabin

Mînak:

- Tu pirtûkê bixwîne.
- Hûn daran av bidin.
- Deriyê dibistanê veke.
- Xwarina seyranê çêkin.

Têbînî:

Raweya fermanî di lêkerên ku bi pêşgiran pêk hatine de, qertafa "bi" wernagire.

Neyîniya raweya fermanî: "Ne" û "Me".

Mînak:

Derî ji kesî re **vene**ke.

Derî ji kesî re **me**ke.

Raweya bilanî (fermana nerasterast): Her wekî tê zanîn ferman li kesên duyem tê kirin. Vêca fermana ku nerasterast li kesên sêyem tê kirin jî bi alîkariya raweya bilanî pêk tê.

Mînak:

Bila Delîl biçê malê.

Bila ew bixwîne.

Bila ew karê xwe bikin.

Bila ew spartkên xwe çêkin.

Qertafa neyîniya raweya bilanî "ne-"ye:

Mînak:

Bila ew sibe **neçe** gund.

Bila ew zarok **neçin** ber sermayê.

HÎNDARÎ

- Tu jî di lênûsa xwe de ji bo raya giştî, peyameke ramyarî li ser rewşa bindestiya gelê kurd binivîse.

HÎNDARÎ 3

1- Du curenivîsên ku her dem bi gotineke bangî dest pê dikin, kîjan ji yên li jêr e?

- a- Name - Bîranîn b- Bîranîn - hevpeyvîn
c- Hevpeyvîn - axaftin d- Axaftin - name

2 - Kîjan ji yên li jêr, di danasîna ziman de cih nagire?

- a- Ziman, amûra bingehîn a têkiliyên di navbera mirovan de ye.
b- Ziman, taybetmendiyeke mirovbûnê ye.
c - Ziman, parçek goştê sor e, di devê mirovan de ye.
d- Ziman, nasnameya civakbûnê ye.

3- Di kîjan hevoka li jêr de şaşîtiyeke nivîsînê heye?

- a- Zîlan di sala 1972'yan de ji dayîk bûye.
b- Em ê îsal jî biçin Mûşê.
c- Tu jî ji helbestê hez dikî?
d- Wan li rojava li ber xwe dan.

4- Di vê hevokê de kîjan peyv lêker e?

"Masiyên mezin, di deryayê de dijîn."

- a- dijîn b- masî c- di deryayê de d- mezin

5- Di vê hevokê de peyva "bi lez" çi ye?

"Azad, bi lez çû dibistanê."

- a- Hevokara demê
b- Hevokara çawaniyê
c- Hevokara cih û ber

d- Hevalkara çendaniyê

6- Kîjan peyva vê hevokê kirde ye?

“Sosin, duh ji Kerkûkê hat.”

a- Kerkûkê **b-** hat **c-** duh **d-** Sosin

7- Zozanên Fereşînê li kû dera Kurdistanê ne?

a- Dihok **b-** Colemêrg **c-** Efrîn **d-** Mehabat

8- Di kîjan hevoka li jêr de kirdeyaa veşartî heye?

a- Dîwarê dibistanê spî bû.

b- Genimê beriya Mêrdînê zer bû.

c- Jîr bûn.

d- Rewş gelekî germ e.

9- Peyvên hemwate bigihîne hev:

Mest

Kelem

Asteng

Qonax

Pêvajoy

Tirsandin

Gef

Bermahiyên dîrokî

Kelepor

Serxweş

Konevanî

Lawirvanî

Terşdarî

Siyasî

BEŞA 4

- 1- HÊVÎDARÎ
- 2- DOZ
- 3- SINC
- 4- GIRÎNGIYA ZIMÊN
- 5- 29 SAL RIYA AZADIYÊ DE
- 6- BAZ Û ORDEK

WANE 1

HÊVÎDARÎ

Hevalê delal hey kurê xwendekar
Me danîne ristên xwe pir bê jimar
Ji te hêvîdar im ji min negrî dil
Ku pêşkêş dikim ji bo te gul
Hevalê te me ez, ne dostê neyar
Dixwazim bi hev re bikin kar û bar
Bi dost û bira bin hemû jar û mest

Niha bûye çil sal ku min ev dixwest
Welat xweş bikin em nemînin neyar
Mirov tev bi hev re bibin dost û yar
Bi hev re bibin em bi carek heval
Li ber hev nenêrin bi can û bi mal
Ji warê me barkin çi tiştên nebaş
Di her war û cî de nemînin li paş
Cîhanê bikin em bi rengê bihuşt
Li nav me nemînin xwedî zor û xişt

CEGERXWÎN

PEYV

Mest: Ji ser hişê xwe ve çûn.

Xişt: Bistikên şêxan ên ku oldar bi kar tînin.

PIRS

1- Li gorî helbestvan dibêje: "**Hevalê te me ez, ne dostê neyar/ Dixwazim bi hev re bikin kar û bar**" xwestiye çi vebêje?

2- Li gorî helbestvan, ji bo ku kurd bigihêjin azadiya xwe, pêwîst e ji nava wan çi rabe?

RASTNIVÎS

Sêxal (...)

1- Li dawiya hevokên temam nebûne, tê bikaranîn.

Mînak:

Welat xweş û ...

2- Li cihê peyvên ku nayên xwestin werin gotin, tê bikaranîn.

Mînak:

Hevalê delal! hey ...ê xwendekar

CUR Û AWA

Helbesta hatiye xwendin, helbesteke **destanî** ye. Ji ber ku helbestvan hestên welatparêziyê rave dike.

Dema ku mirov li malika duyem a helbestê dinêre, bareya wê, bareya lewaz e. Ji ber ku ji lihevhatina dengê dengdar tenê pêk hatiye.

Ji ahengiya dengê dengdar ê ku li dawiya rêzikên helbestan hatiye dubarekirin re **bareya lewaz** tê gotin.

RÊZIMAN

Di lêkeran de avanî:

Ji avaniyê tê zanîn ka lêker têkûz e, yan jî kêr e. Heke lêker têkûz be, bûyer li kirde vedigere, heke kêr be, li tiştê/kesê

din vedigere. Bi vî awayî tê zanîn ka lêker gerguhêz e, yan ne gerguhêz e.

Gerguhêzî û negerguhêzî:

a- Lêkerên gerguhêz: Lêkerên gerguhêz ew lêker in ku bireserên wan hene, ango bandora kar li ser tiştekî yan kesekî ye û ew tişt an jî kes bireser e.

Mînak:

Sozdarê pirtûk xwend.

Te derî vekir.

Hewlêr Hêlînê dibîne.

b- Lêkerên negerguhêz: Lêkerên negerguhêz ew lêker in ku bireserên wan tunene.

Mînak:

Delîl hat.

Zarok razaye.

Berf dibare.

HÎNDARÎ

Pirtûkekê li gorî taybetmendiyan li jêr, bidin nasîn.

a- Navê pirtûkê û nivîskar

b- Cih û dîroka weşanê

c- Navê weşanxaneyê

ç- Hejmara çapê

d- Hejmara rûpelan

e- Cureya pirtûkê,

ê- Ramana bingehîn a pirtûkê

f- Girîngiya pirtûkê (di warê şîretkirinê de)

WANE 2

DOZ

"Xeyrî mirovekî welatparêz e. Ji ber vê yekê, ji aliyê dost, xizim û cîranan ve pir tê hezkirin û jê re rêz tê girtin. Lê ji ber rastî û duristiya wî, her tim di navbera wî û axayê gund de nakokî û dijbertî derdiketin.

Rojekê dema ku Xeyrî ji kar vedigere malê, dibîne ku xaniyê wî şewitiye û aliyekî xaniyê wî hatiye rûxandin.

Em ê li jêr, bûyera bi serê wî ve hatiye, raxin berçavan."

Xeyrî: "Çima agir bi xaniyê me ketiye? Ma birûskê lê da!"

Xanê (hevjîna wî): "Ji bo zalim kêfxweş bibin, agir berdanê. Ev jî ne bes bû, ger min bi lezgînî Xemgînê biçûk ji pêşiya tirimbêlê ranekiribûya, wê ew jî weke kêzikekê bihata perçiqandin."

Xeyrî: "Wey zalimno! Ma Xweda rehm ji we stendiye! Hûn dilê xizan û jaran diêşînin. Sozê didim, heya ku gunehbarê vê tawanê peyda nekim û di dadgehê de nedim darezandin, ez ê ranewestim. Ka bêje min dayîka Xemgîn, kî bû? Kurê kê bû? Navê wî çi bû?"

Xanê: "Min nikarî ji hêrs û kerba dilê xwe binasim."

Kendal (Cîran): "Min dît. Cîran bêzar nebe. Tirimbêleke reş bû. Lê tiştê ez bêzar kirim ew kenê weke yê hirçan bû. Min jimara tirimbêlê girtiye. Giliyê wî li dadgehê bike û bila sezayê xwe bibînin."

Xeyrî: "Ma hûn ê bîneriya vê tawanê ji min re bikin?"

Kendal û Rêber (Cîran): Serçavên xwe cîran, ma mirov dikare li hemberî bêwijdaniyeke wiha bêdeng bimîne! Va jimara tirimbêla kesê gunehbar, ka em biçin ji bavê wî bipirsin."

Axa: "Haaa...haaa.... haaa...xaniyê te! Ji ber çavên min winda bibe, here derve. Bila keya û xulamên min tiştê pêwîst ji bo te bikin."

Xeyrî: "Axa! axa! Kurê we xaniyê min ê ku bi xwîn û xwêhdanê, ked û deyndariyê ava kiriye, ji bo kêfa dilê xwe şewitand. Lê tu weke ku tiştê çênebûye, dikenî. Ez ê giliyê we bikim."

Axa: "Here hêj min tu weke seyekî rezîl nekirî. Hejarê pîs! Tu dizanî bi kê re diaxivî?"

Ji beriya ku Xeyrî serî li dadgehê bide û giliyê kurê axê bike, axa keyayê xwe dişîne cem Xeyrî û dibêje:

Keya: "Xeyrî, were ji vê rika xwe vegere. Va ji bo ziyana xaniyê te 20.000 lîre, ger têrê neke, wê 30.000'î bidin te."

Xeyrî, tu yê poşman bibî. Ka li hemberî axê serîrakin, çawa ye? Dê te weke seyekî bixeniqîne!"

Xeyrî serî li dadgehê da û giliyê kurê axê kir. Roja dadgehê hat. Desteya dadgehê rûnişt û dest bi xwendina dozê kir.

Xeyrî: "Birêz dadger, dozger, parêzger, guhdar û temaşevan: Ez weke hemwelatîyekî ji aliyê kurê axê ve hatime perîşankirin û serê vê zivistanê mirov mala mar û mişkan jî xerab nake, lê kurê axê ji ber kêfê û gêwilê wî xweş bibe, xaniyê min şewitand."

Belê, birêz dadger. Rêzdar Kendal û rêzdar Rêber jî şahidên bûyerê ne."

Kendal: "Birêz dadger, li malê rûniştîbûm. Dengê balkêş hat guhê min, dema ku ez hatim derve, min dît ku tirimbêlek bi lez dûr ket, lê min nezanî kî bû."

Dadger: "Yanî hûn dibêjin ne kurê Kamil axa bû, yê ku xaniyê Xeyrî şewitandiyê."

Kendal: "Belê, birêz dadger."

Rêber: "Birêz dadger, wê demê ez nû ji kar hatibûm. Min jî ew dengê balkêş bihîst, dema derketim, min dît ku xanî şewitiye, lê min tirimbêl bi xwe nedît."

Parêzvan: "Birêz dadger û dozgeran, weke we jî bi xwe bîner guhdar kirin, ev kesê ku bi navê Xeyrî bêbextî û derewan li mûwekilê min dike. Mûwekilê min, ji binemaleke resen û xwedî navnîşan e. Ev ê hûn dibînin, dixwaze bi riya we û dadgeha pîroz re, bi şerefa mûwekilê min bilîze û hin diravan jê bistîne."

Dadger: "Hemwelatî Xeyrî hûn çî dibêjin."

Xeyrî: "Ez benî, baweriya we be, min ne ji bo diravan doz vekiriyê. Ger berdêla tawaniyê diravan bipejirînim, xerabiya herî mezin e. Ji ber ku min doz winda kir, lê ez dev ji vê tawanbariyê bernadim."

Desteya dadgehê belav dibe û Xeyrî serî li dadgeha bilind a neteweyî dide ku doz ji nû ve bê destgirtin. Rojekê erkdarekî dadgehê bersiva serîlêdana dadgehê anîbû.

Erkdar: "Hemwelatî Xeyrî, serîlêdana we ya dadgehê nehatiye pejirandin. Divê hûn vê kaxezê îmza bikin ku mezaxa dadgeh û parêzvanên aliyê din jî bidin."

Ji ber ku Xeyrî nikarî mezaxa dadgeh û parêzvanan bide, ji aliyê saziya desteserkirinê ve, dest danîn li ser hemû heyînên

wî.

Xeyrî gelek bêzar û bêgêwil dibe, lê baweriya serkeftin û hêviyên xwe winda nake. Diçe malê bi hevjin û kurê xwe re biryara rêzeçalakiyên şermezarkirinê digirin. Ji bo ku vê bêmafîyê, bi raya giştî bidin nasîn, bi sedan belavokan çap dikin û li kolan û şeqamên bajêr belav dikin. Hemwelatîno! Li hemberî vê tawanê bêdengmayîn, pejirandina tawanê bi xwe ye. Vê jî, bes nabîne û her cihê ku kurê Kemal axa lê kêf û şahî dikir; Xeyrî weke xeyalekê li pêşberî wî radiweste, bi vê şewaza xwe tirseke mezin, dixê dilê kurê axê. Kurê axê bêgêwil û bêzar dikir. Vê yekê jî, zêde bala raya giştî û saziyên têkildar nekîşand. Lê Xeyrî ranaweste, biryara çalakiyeke nû digire. Li pêşberî qesra walî, dest bi rojiya birçîbûnê dike.

Roj bi roj piştgirî û têkiliyeke zêdetir ji bo Xeyrî çêdibû.

Xeyrî: "Hemwelatîno! Bêdeng nemînin. Îro dora mexduriya Xeyrî ye, sibe dora we ye!"

Xeyrî bû rojev. Di hemû TV, radyo û rojnameyan de weke bûyera yekem hat weşandin. Dengê mezin veda.

Axa bi awayekî bêhnbizdayî, bi lez tê malê û pîrsa kurê xwe dike.

Axa: "Ka ew bêxîretê lawê min?"

Keya: "Razaye, ez benî."

Axa: "Rabe, rabe! Ji derve cîhan li bin guhê hev ketiye, te hay ji bayê felekê nîne, bêxîret."

Kurê Axê: "Bavo li min nede, ez ketime bextê şerefa te!"

Axa: "Tu yê biçî dadgehê, bi dengê bilind bêjî: Ez tawanbar im."

Kurê Axê: "Bila, bavo bila!"

Desteya dadgehê, mizgînî gihandin Xeyrî.

Deste: "Mizgînî, Xeyrî mizgînî! Hûn bi ser ketin, kurê axê tawana xwe pejirand."

Xeyrî: "Ev, amojgariya şehîdê nemir Mazlûm Doxan e. Li hemberî tawanê bêdengmayîn, pejirandina tawanê bi xwe ye, riya herî pîroz û rast; li hemberî tawanan helwestdanîn û berxwedan e."

PEYV

Dadger: Hakim

Dadgeh: Cihê darezandinê (Mehkeme)

Tawan: Guneh, Sûc

Mûwekil: Kesê ku wekîlek heyî.

Resen: Esîl

Darizandin: Dadgehkirin

Berdêl: Şûn(bedel)

PIRS

- 1- Çima cîranên Xeyrî li gotina xwe xwedî derneketin?
- 2- Çima Xeyrî di bûyerê de berdêl dirav nepejirand?
- 3- Xeyrî hêza berxwedanê ji kê girt?

RASTNIVÎS

Di hevokên jêr de, li cihê ku kevanek lê hatiye bikaranîn, baldar bin.

Tîrêj (Mele Nayîf) helbestvanekî kurd ê navdar bû.

Hosta: (Bi cil û bergên xwe yên kar) "Fermo guhdar dikim."

Weke ku li jor tê dîtîn, ravekirinên ku bandorê li hevokê nakin,

di nava kevanekê de tên bikaranîn.

Her wiha di berhemên şanoyî de, rewş û bizavên kesên ku dipeyivin, di nava kevanekê de tên nivîsîn.

CUR Ê AWA

Ji wan nivîs û berhemên ku bi mebesta li ser dikê bên lîstin, hatine amadekirin re, **şano** tê gotin.

Her şano, li ser sinaryoyekê tê avakirin.

Sê beşên bingehîn ê şanoyê hene:

a- Şanoyên pêkenok (komedi)

b- Şanoyên xemgînî (trajêdî)

c- Şanoyên ken û xemgînî (drama)

Du hêmanên bingehîn ên şanoyê hene: Dîtin û bihîstin. Peyv, helwest û tevger jî, wan temam dikin.

Ev şano, şanoyeke trajîk e. Şanoya trajîk, aliyê dilşewatiyê yê jiyanê, bi hin taybetmendiyan xwe yê xweserî xwe, li ser dikê pêşkêş dike. Mînakên: sincî, ne sincî, qencî, ne qencî, başî û ne başiyê nîşan dide. Ev cureya şanoyê, bi mebesta ku waneyekê bide temaşevanan û li gel wan hesteke tirs, coş û dilpêvemanê şiyar dike.

Ew berhemên li ser dikan tên lîstin, dibe ku ji gelek beşan pêk bînin, ji her beşê re **perde** tê gotin. Ji cihê ku li ser tî lîstin re **dik** tê gotin. Ji wî cihê pişt dikê re ku mirov xwe lê amade dikin re **kulîs** tê gotin. Ew cil û bergên ku lîstikvan li gorî pêwîstiya şanoyê li xwe dikin re **kostum** tê gotin.

RÊZIMAN

Ji avaniyê tê zanîn ka kirde di hevokê de berbiçav e, yan jî hatiye veşartin, li şûna kirde bireser derketiye pêş. Bi vî awayî jî lebatî û tebatîya lêkerê diyar dibe.

Tebatî û lebatî:

Avaniya lebatî: Dema ku yek rasterast karekî bike, avaniya wî karî lebatî ye.

Mînak:

Min kevir avêt.

Cotkar zeviyê av dide.

Bêrîvan dê rojnameyê bixwîne.

Avaniya tebatî: Dema ku di hevokê de karê ku tê kirin "bireser" li pêş be, kesê ku wî karî dike ne diyar be, Avaniya wî karê dibe tebatî.

Avaniya "tebatî" bi alîkariya lêkera "hatin"ê tê bidestxistin. Mirov lêkera "hatin"ê li gorî dem û kesan dikişîne û lêkera bingehîn jî di forma raderê de dide, bi vî awayî avaniya tebatî derdikeve holê.

Mînak:

Kevir hat avêtin.

Zevî tê avdan.

Rojname dê bê xwendin.

Di hevokên tebatî de kirde ne diyar e, heke diyar bibe jî ne bi awayekî rasterast, bi awayekî nerasterast diyar dibe.

Mînak:

Kevir ji aliyê min ve hat avêtin.

Zevî ji aliyê cotkar ve tê avdan.

Rojname ji hêla Bêrîvanê de were xwendin.

Têbînî: lêkerên negerguhêz di avaniya tebatî de nayên kişandin.

WANE 3

SINC

Sinc, yek ji taybetmendiye herî girîng ê kesayet û pîvana rast a jiyana mirovan e. "Tiştê ku hûn naxwazin li we were kirin, hûn jî li keseke/î din nekin." Rastiya vê gotinê, di dil û mejiyê xwe de bipejirînin, hûn jî bi hizrîneke rast tev bigerin û karên baş bikin.

Tiştê hûn naxwazin li we were kirin, hûn jî, li keseke/î din nekin. Dibe ku hêsan tê dîtîn, lê ev ne hêsan e. Jixwe gelek kesan ji bo pêkanîna sinc, zagon û destûr danîne. Ev jî, ji nêzîkatiyên erzan û sivik tê. "Tiştê ku hûn naxwazin li we were kirin, hûn jî li kesek din nekin" Ango hûn ê xwe bixin şûna wî/ê, hûn ê xwe ji ezeziyê dawêşînin. Çawa ku goşt û hestiyên we hene, wisa jî goşt û hestiyên wan jî hene, divê hûn wisa bihizirin. Hin kes hene, gelek zû teng û hêrs dibin, hûn ê xwe bixin şûna wan û nehêlin tiştên ku pê hêrs dibin, werin kirin. Hûn ê kêmasiyan nekin, lê nekirina wê tenê jî têrê nake. Ger hûn eşandina mirovan debar bikin û vê gotinê bêjin: "Marê bi min ve nede, bila hezar salan bijî." Bi rastî jî tê wê wateyê, ku we xwe nexistiye şûna wan. Dema ku mirov li hemberî bêmafîyekê rû bi rû ma; tengezarî û bobelatek hat serê mirov, mirov li benda alîkariyê dimîne, lê dema ku derdor hay jê nemîne û alîkariyê nede, zora mirov diçe û mirov di nava civak û cîhanê de

xwe tenê dibîne. "Nexwe, tişta ku hûn naxwazin li we were kirin, hûn tenê li nekirina kesek din ve bi tixûb nemînin", dema ku kesek bikeve nava tengezariyan, divê hûn xwe li hemberî tengezariyên wî/ê berpirsiyar bibînin, tengezariyên wan kêmbikin û çareser bikin, her wiha, hûn ê beşdarbûna xwe li hemberî xemên wan diyar bikin û tenêmayînê pê nedin hesîn.

Sinc, ne tenê xwe ji nebaşiyên dûr girtin e. Sinc ferman dike, ku pêşî li nebaşiyên ku werin serê mirovan jî bigirin.

Mirovên wisa hene ku li kîjan devera cîhanê dibe, bila bibe, nebaşî, bêmafî û bêdadî bê serê mirovan, her weke ku ev nebaşî hatiye serê wî/ê dipejirîne û bêzar dibe. Tişta ku hûn naxwazin li we bê kirin, hûn jî li kesek din nekin.

PEYV

Zagon: Yasa- Qanûn

PIRS

- 1- Çima civak neçar e xwedî sinc be?
- 2- Sûdên sinc çi ne?
- 3- Ma tu dixwazî nebaş bî?

RASTNIVÎS

Bendik: (-)

- Peyvên ku di rêzê de nayên temamkirin, bi bendikê tîne veqetandin, lê bendik di peyvê de kîtekirinê bi awayekî rast dibire.

Mînak: Mala Apê Mûsa, di nava gul û rîhanan de winda di bû.

- Ji bo tîkiliyên di navbera du peyv û hejmaran de tê bikaranîn.

Mînak:

Çar-pênc kesan civîn li dar xist.

Kêm- zêde min pênc heval dîtin.

RÊZIMAN

Demên borî:

1- Dema boriya têdeyî: Dema ku bûyer pêk hatibe û bi dawî bûbe ev dem tê bikaranîn.

Mînak:

Ji bo lêkerên negerguhêz

Çûn

Ez çûm malê.

Tu çûyî malê.

Ew çû malê.

Em çûn malê.

Hûn çûn malê.

Ew çûn malê.

Ji bo lêkerên gerguhêz

Xwendin

Min pirtûk xwend/xwendin

Te pirtûk xwend/xwendin

Wî pirtûk xwend/xwendin

Wê pirtûk xwend/xwendin

Me pirtûk xwend/xwendin

We pirtûk xwend/xwendin

Wan pirtûk xwend/xwendin

Neyîniya vê demê bi alîkariya qertafa "ne-" pêk tê.

Mînak:

Ez çûm → Ez **neçûm**.

Ez ketim → Ez **neketim**

Min xwar → Min **nexwar**.

Min vexwar → Min **venexwar**.

HÎNDARÎ

1- Çend pend û gotinên pêşiyên ên li ser sinc peyda bike û di lînûsa xwe de binivîse.

WANE 4

GIRÎNGIYA ZIMÊN

Afirandina çand û wêjeya gel bêyî ziman nabe. Kilîla pêşketina civakê, zimanê wê bi xwe ye. Ziman hîmê bingehîn ê civakê ye. Hêz, hebûn û sembola neteweyekê, ziman e. Belê, ev baskên ku me anîn ziman, bêyî hev

nabin û hev temam dikin. Ger gelê me heya niha hebûna xwe parastibe û gihiştibe qonaxa îro, ev di serî de bi riya axaftin û bikaranîna ziman bi xwe ye. Her wiha, kariye bi ziman hebûna xwe berdewam bike. Gelê me, ev tenê bes nedîtiye; zimanê xwe, weke giyanekî bi rêk û pêk û bi nazdarî xurt kiriye û xemilandiye. Her çi qas gelê kurd bi sedê salan bindest maye jî, lê ji ber dewlemendiya zimanê xwe, hebûna xwe parastiye.

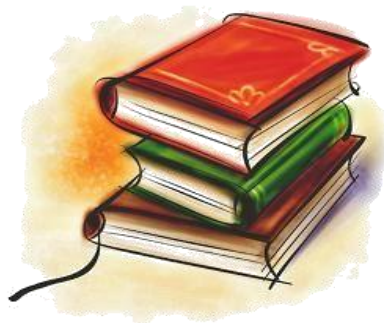
Dagirker û talankerên welatê me, tim xwestine ku gelê me bipişêvin, bindestiyê heta dawiyê li ser gelê me bisepînin. Belê, gelê me di nava vê rewşa teng û dijwar de jî zimanê xwe parastiye. Ev çespendina gelê me ya biryardar, di warê ziman de, îro baştir tê zanîn.

Ger em rewşa erdnîgariya welatê xwe bi temamî raxin berçavên xwe, dê baştir bê dîtin ku gelê me çi qas zimanê xwe bi rik û xwedî biryar parastiye. Ger gelê me bi hezkirin û evîneke mezin li zimanê xwe xwedî

derneketibe, nediyar bû ku ziman û gelê me, weke gelên din ên di nava rûpelên dîroka Mezopotamyayê de winda bûne, winda bibûya.

Belê, neketina gelê me ya di nava şaşiyên dîrokî de tê wateya ku gelê me bi hemû hêz û hebûna xwe, li zimanê xwe xwedî derketiye. Bi vê boneyê, kîjan ronakbîr û zanayên kurd ên rabûne, beriya her tiştî bala gelê xwe kişandine ser parastina zimên. Her nivîskar û helbestvanên me yên ku rabûne, ji Baba Tahirê Hemedanî yê ku hestên keleporkî ji Avesta Pîroz girtine, di hestên gel de, bi lorandinê zindî kiriye û diyarî Cegerxwînê dilkovan kiriye. Bi taybetî, hewldan û helwesta Ehmedê Xanî ya ji bo parastina zimanê me, di hemû aliyên de risteke girîng û bingehîn lîstiye.

PEYV

- Ronakbîr:** Rewşenbîr
- Afirandin:** Nû çêkirin, nû avakirin
- Çespandin:** Pê ve asê kirin.
- Sembol:** Nîşan
- Kelepor:** Mîrate

PIRS

- 1- Çi cudahî di navbera çand û wêjeyê de heye?
- 2- Tu ji gotina "**Ziman nasnameya neteweyî ye.**" çî têdigihêjî?
- 3- Di dîrokê de yek ji sedemên sereke yê windanebûna kurdan, çî ye?

RÊZIMAN

2- Dema boriya dûdar: Ev dem ji aliyê wateyê ve bûyerekê diyar dike ku berî niha pêk hatiye, lê hîn têkiliya wê bûyerê bi vê gavê re heye ango encama wê li ber çavan e. Bo nimûne dema ku em bibêjin: "Çarşemê Serdar nexweş ket " tê wê wateyê ku Serdar nexweş ket û rehet bû. Lê dema ku em bibêjin : "Ji çarşemê ve Serdar nexweş ketiye" ev tê wê wateyê ku hîn jî Serdar nexweş e.

Ev dem bi alîkariya qertafa "-e" û rayeka dema borî pêk tê. Lê ji bo kesê sêyem lêkerên ku bi dengdarekê diqedin ev qertaf dibe "-iye".

Her wekî:

Ket →Ketiye.

Xwend→Xwendiyê.

Hat → Hatiye.

Mînak:

Ji bo lêkerên negerguhêz

Çûn

Ez çûme malê

Tu çûye (çûyîye) malê

Ew çûye malê.

Em çûne malê.

Hûn çûne malê.

Ew çûne malê.

Ji bo lêkerên gerguhêz

Xwendin

Min pirtûk xwendiyê/xwendine.

Te pirtûk xwendiyê/xwendine

Wî pirtûk xwendiyê/xwendine

Wê pirtûk xwendiyê/xwendine

Me pirtûk xwendiyê/xwendine

We pirtûk xwendiyê/xwendine

Wan pirtûk xwendiyê/xwendine

Neyîniya vê demê bi alîkariya qertafa "-ne" yê pêk tê.

Mînak:

Ez **ne**çûme dibistanê.

Ew **ne**hatiye gund.

Wê av **ve**nexwariye.

Wan xwarin çê**ne**kiriye.

Min ew şiyar **ne**kiriye.

HÎNDARÎ

- 1- Her peyva li jêr, di hevokekê de bi kar bîne.
Mezopotamya, ziman, jîyan, qonax
- 2- Li ser vê hevokê, mijareke kurt binivîse."Ziman,
neteweyan ji tunebûnê diparêze."

WANE 5

29 SAL DI RIYA AZADIYÊ DE

Îsa Hiso, di sala 1953'yan de li gundê Bora yê girêdayî bajarokê Girbawî yê Qamişlo ji dayîk bûye. Zewiciye û deh zarokên wî hene. Du zarokên wî di têkoşîna azadiyê de şehîd ketine, yek jî di nava refên têkoşîna azadiya Kurdistanê de ye.

Dibistana seretayî, navîn û amadeyî li Qamişlo xwendiyê. Li zanîngeha Şamê beşa hiqûqê xwendiyê.

Di sala 1984'an de tevî têkoşîna azadiya gelê Kurdistanê bûye. Ji wê dîrokê û vir de, di gelek xebatên ramiyarî û rêxistinî de bi awayekî çalak cihê xwe girtiye.

Piştî xebatên avakirina Partiya Yekîtiya Demokratîk (PYD), bi awayekî çalak di nava xebatê de cih girtiye. Di 2003'yan de beşdarî kongireya damezrandina PYD'ê bûye, weke yek ji damezrînerên PYD'ê risteke girîng lîstiyê.

Di 12'ê Adara 2004'an de, di Serhildana Qamişlo ya ku rejîma Baasê komkujî pêk anî de, bi awayekî çalak beşdar bûye.

Bi avakirina Tevgera Civaka Demokratîk (TEV-DEM) re jî weke rêveber, di vê sazûmaniyê de kar kiriye. Her wiha, di 2011'an de tevî xebatên avakirina Meclisa Gel a Rojavayê Kurdistanê bû û weke Endamê Dîwana Serokatiya Meclisê kar bi rê ve biriyê.

Di sala 2012'an de, di avakirina Desteya Bilind a Kurd de jî cih girt û heta ku şehîd dikeve jî weke Endamê Komîteya Dîplomasiyê ya desteyê, têkoşîna xwe domandiye.

Şehîd Îsa Hiso, her wiha di xebatên dîplomasiyê de jî bi awayekî çalak cihê xwe girtiye û li Fransa, Norwec, Tirkiye û Başûrê Kurdistanê tevlî gelek hevdîtin û civînan bûye.

Şehîd Îsa, di vê têkoşîna xwe de gelek caran bû armanca hêzên rejîmê û komên li dijî kurdan. Ew, ji aliyê rejîma Baas ve 5 caran hatiye girtin û di girtîgehê de salek û sê mehan maye.

Endamê Komîteya Dîplomasiyê ya Desteya Bilind a Kurd û Endamê Dîwana Serokatiya Meclisa Gel a Rojavayê Kurdistanê û TEV-DEM'ê, Şehîd Îsa Hiso, di 30'ê Tîrmeha 2013'an de, sibehê dema ku ji mala xwe ya li Taxa Kornîş a bajarê Qamişlo derdikeve, ji bo ku biçe karê xwe li maşîneya xwe siwar dibe, di encama teqîna bombeyî ya ku di maşîneya wî de hatibû bicihkirin, şehîd dikeve.

Di têkoşîna Azadiya Gelê Kurdistanê de, 29 salên teji êş û têkoşîn li pey xwe hiştin.

PEYV

Ramyarî: Siyasî

Beşdarî: Tevlîbûn

Dîplomasî: Têkiliyên bi derve re

PIRS

- 1- Şehîd Îsa Hiso kengî û li kû derê ji dayîk bûye ?
- 2- Şehîd Îsa Hiso kengî tevî xebatên avakirina Meclisa Gel a Rojavayê Kurdistanê bûye ?
- 3- Şehîd Îsa Hiso çend caran hatiye girtin?

RASTNIVÎS

Cihên tîpên mezin lê tîpên nivîsîn, ev in:

- a- Destpêka hevokê.
- b- Peyvên ku piştî pirsnişan, baneşan, cotxal û xalê tîpên.
- c- Hemû navên taybet bi tîpa mezin tîpên destpêkirin.

RÊZIMAN

3- Dema boriya berdest : Dema ku bûyerek di dema borî de bi domdarî hatibe kirin an jî karekî ku li ser hev hatibe kirin, ev dem tê bikaranîn.

Ev dem bi alîkariya qertafa dema niha "di-" û rayeka dema borî pêk tê.

Mînak :

Ji bo lêkerên negerguhêz

Berê ez her tim **diçûm** gund.

Ew bilind **difirî/difirya**.

Em zû **dihat**in.

Tu ji hal **diketî**.
dixwest.

Ji bo lêkerên gerguhêz

Min jê re **digot**.

Me mala xwe **dişûst**.

Evînê her sal gul **diçandin**.

Wan her tim alîkarî

Neyîniya vê demê bi alîkariya qertafa "ne-" pêk tê.

Mînak:

Em zû **nedihat**in.

Wan alîkarî ji me **nedixwest**.

Me xwarin çê**nedikir**.

Van av **venedixwar**.

Me mijara bingehîn diyar **nedikir**.

HÎNDARÎ

Tu jî sê hevokan di dema boriya berdest de binivîse.

WANE 6

BAZ Û ORDEK

Dibêjin, carekê ji caran du firindeyên dostên hev, baz û ordek hebûn. Rojekê bi hev re derdikevin ger û firînê. Hewa pir xweş bû, her der mîna kirasekî bi rengê kesk bû. Her duyan bi hev re temaşeyî derdora xwe dikirin û bilind dibûn.

Her ku bilind dibûn xwesteka firînê bi wan re zêdetir dibû. Êdî gelek li jor bûn.

Baz, piştî hizirînekê, ji nişka ve ji ordekê re got:

- Ez bawer nakim ku di vê cîhanê de, candarek mîna min tiştan ji dûr ve bibîne.

Ordekê, di van gotinên baz de, bêhna pesindayînekê kir.

- A tu dibêjî pesindayîn e, pesnê xwe dayîn hêsan e, lê belê rastiya wê pêwîst e.

Ka em binêrin, ji bo min bêje, li derdora vê beriyê tu çi dibînî?

Dema ku baz bê baweriya ordekê dît, ji xwe re got: "Pêwîst e ez tişteke wisa ji bo ordekê bêjim ku ji dîtina min bawer bike ku çavên min çi qas dûr dibînin." Cihê ku lê difiriyan, di navbera wan û erdê de, qonaxa rojekê dûr bû. "Li jêr dinêre," piştî li ordekê zivirî û wiha got:

- Ger baweriya te bi gotina min bê, tu wan darên li milê çepê yê wê beriya ha, li rexê wan libek genim heye, dibînî?

Ordekê bi dilekî xweş dest ji gotina baz berneda û ji vê gotinê

matmayî ma.

Baş e! Ka em herin xwarê bibînin, gotina te rast e, ka bi rastî liba genim li wir heye, yan na?

Her duyan bi hev re xwe berdan jêr.

Ordekê, bi çavên xwe jî liba genim dît, her ku nêzîk dibû, hestiyar dibû.

Baz, bilez danî ser dareke nêzîkî wê derê. Ordek, ber bi liba genim ve bezî. Mixabin, ew genimê xefikê bû!

Dema ku ordekê xwest liba genim rake, ket xefkê. Ordekê nedizanî ku wê ji bo libek genim bikeve xefkê.

Nehizirî ku "her çûk hejîran naxwin."

Dema ku baz dît, ordek ketiye xefkê lê zivirî û got:

- Hevala min! Belkî te xefik nedît, lê ma te nezanî ew liba genim ji bo çi li wir e?

- Rast e, rast e heval! Lê tu jî zanibe ku gazinên piştî qewimandinê bê sûd in.

PEYV

Xefik: Dav

Kiras: Fîstan

Berî: Deştên fireh

Matmayî: ecêbmayî

PIRS

- 1- Dema ku her du firinde firîn, derdor çawa bû?
- 2- Baz, nêrîneke çawa ji Ordekê re got?
- 3- Mirov çi encamê ji vê metelokê digire?

CUR Û AWA

Di mijara baz û ordekê de mîna ku her du firinde rastî diaxivin diyar dike. Tê de dabaşa tiştên ne gengaz tê kirin, ev curenivîs metelok e.

Metelok: curenivîsa ku dabaşa tiştên nebûyî û ne gengazê bûyî ne dike, lehengên wê lawir in û bi armanca perwerdekirinê tê vegotin.

Cureyên metelokê:

- 1- Pexşan
- 2- hûnandî

HÎNDARÎ

Tu jî metelokekê peyda bike û ji hevalên xwe re bêje.

WANE 7

BERE BIHAR BI XÊR BÊ

Bihare ba bi xêr bê, li ser çavên me Nîroz,
Bila kurd bi hev re bibêjin cejna te pîroz.

Kincê ciwan wergirin, li Kurdistan keç û kur,
Zerî biçin semayê, çi amoz û çi xaloz.

Mizgîn ji bo me bêtin doza me va giha me,
Em aştî dixwazin, kengê bigihê me ew doz.

Perî û xal û reşkal li her derî bibêjin,
Bijî serdarê zana serdarê me ye Behroz.

Canfidayên ciwanmêr em deynin ser milê xwe,
Êdî em şer naxwazin gulebaran û bahoz.

Em dixwazin bihar bê biken û li her derî,
Himbêz bikin keç û xort hemû pismam û amoz.

Bi serbestî bileyzin, maçan li hev big'herin,
Bila dijmin bixeydin, ew nexşebend û kerboz.

Xwedê li jor dizane wî em ji bo çi dane,
Çima girtî û dîl bin, weke berxan dinav koz.

CEGERXWÎN

PEYV

Sema: Govend, dîlan

Amoz: Pismam

Xaloz: Kurxal

Behroz: Paşayekî kevn ê kurdan e.

PIRS

- 1- Girîngiya Newrozê, ji bo gelê kurd çi ye?
- 2- Daxwaza sereke ya helbestvan, di vê helbestê de çi ye?
- 3- Hemwateyên peyva Newroz, çi ne?

CUR Û AWA

Ev helbest, helbesteke **destanî ye**. Ji ber ku mijara wê li ser lehengî û welatparêziyê ye.

Di helbesta we xwendî de, ev taybetmendî tên diyarkirin.

- Bi şeweyê malik û rêzikan hatiye nivîsîn.
- Her rêzik bi tîpa mezin hatiye destpêkirin.
- Bi pîvana kêteyan hatiye nivîsîn.
- Li dawiya rêzikan dengên lihevhatî hene.

Ji helbestên bi jimareke diyar a kêteyan hatine nivîsîn re helbestên **bipîvan** tê gotin.

Malik li gorî hejmara rêzikên xwe tê binavkirin.

Ji ber ku helbesta we xwendî, ji du rêzikan pêk hatiye, jê re **cotik** tê gotin.

Di dema xwendina helbestê de, bêhnvedaneke kurt, di nava rêzikan de tê standin, ji wê re **rawestek** tê gotin.

Mînak:

Kincê ciwan wergirin, li Kurdistan keç û kur,
Zerî biçin semayê, çi amoz û çi xaloz.

HÎNDARÎ

Helbestê ji ber bike û di refê de ji hevalên xwe re bêje.

HÎNDARÎ 4

1- Di vê hevokê de kîjan peyv kirde ye?

"Me di roja Newrozê de agirekî geş pêxist."

a- Me b- roj c- di-de d- geş

2- Kîjan danasînên li jêr ji bo "lêker" rast e?

a- Ew tišta ku kar li ser tê kirin.

b- Ew karê ku di hevokê de tê kirin.

c- Ew peyva ku li şûna nav tê bikaranîn.

d- Ew peyva ku rewşa hevalkarî diyar dike.

3- Peyvên di vê hevokê de dibin "lêker" kîjan in?

"Nermîn ji seyranê vejeriya û zû raza."

a- vejeriya-raza b- zû-raza

c- ji-seyranê d- vejeriya-seyran

4- Kîjan ji "lêkerên" li jêr di warê çêbûnê de hevedudnî ye?

a- pêxist b- rijand c- ava kir d- kenî

5- Di zimanê kurdî de bi giştî dem dibin çend beşên serek e?

a-Sê b- Şeş

c- Çar d- Pênc

6- Di vê hevokê de peyva "hat" kîjan demê diyar dike?

"Sîpan ji Çiyayê Sîpanê Xelatê hat."

a- Dema bê b- Dema niha

c- Dema borî d- Raweya fermanî

7- Kîjan ji lêkerên li jêr, dema niha diyar dike?

a- Xwendiyê b- Dixwend

c- Dixwîne d- Xwend

8- Kîjan lêkerên li jêr, dema bê diyar dike?

a- Hat b- Dihat

c- Hatibû d- Dê bê

9- Bangewaziya pakrewan Zîlan ji bo cîhanê, çi bû?

- a- Pêwîst e dengê min bibihîzin û meznahiya şoreşa me bibînin...
- b- Pêwîst e kurd alîkariyê bidin hev.
- c- Pêwîst e alîkariya madî bi me re bikin.
- d- Pêwîst e zimanê me serbest bikin.

10- Kîjan ji rojên li jêr, weke bîranîna Zeyneb Kinaci (Zîlan) tê nasîn?

- a- 30'ê Tebaxê
- b- 30'ê Hezîranê
- c- 30'ê Mijdarê
- d- 30'ê Adarê

11- Kîjan ji gotinên li jêr, ne rast e?

- a- Ziman nasnameya neteweyî ye.
- b- Ziman ne bingeha civakê ye.
- c- Ziman amûra têkiliyên di navbera mirovan de ye.
- d- Mafê her kesê/î heye, bi zimanê xwe biaxive.

12- Peyvên hemwate bighînin hev:

Tawan	tevlîbûn
Sema	guneh
Sembol	Dav
Beşdar	dîlan û govend
Xefik	nîşan

13- Ji hevokên li jêr de yên rast bi tîpa (R) û yên şaş jî bi tîpa(Ş) nîşan bike û yên şaş sererast bike.

- 1- Du hêmanên bingehîn ên şanoyê hene: dîtin û bihîstin. Peyv, helwest û tevger jî, wan temam dikin. ()
- 2- Peyvên ku di rêzê de nayên temamkirin bi xêzika xwehr tê veqetandin. ()
- 3- Di zimanê kurdî de du demên bingehîn hene: Dema niha û dema borî. ()

BEŞA 5

- 1-** Serpêhatiya Mûsa Enter
- 2-** Pendên Pêşiyân
- 3-** Wêje Xemla Ziman e
- 4-** Nivîsîn
- 5-** Hozan im
- 6-** Rojnamegeriya Kurdî
- 7-** Cem Bijîşk

WANE 1

SERPÊHATIYA MÛSA ENTER

Rojekê ciwanekî şoreşger, ji Dîlokê nameyeke rexnekirinê ji Mûsa Enter re rêdike û di nameya xwe de gelek gotinên giran ên weke; "tu bê... tu bê... ji ber ku tu kesayatekî zana û rewşenbîr î, lê heya niha te ji bo gelê kurd, xebatek nekiriye." Piştî Mûsa Enter vê nameyê digire û dixwîne, gelek dilşad dibe. Ji bo dilşadbûna xwe bîne ziman, vê nameyê dibe û di rojnameyê de diweşîne.

Li binê nameyê jî wiha dinivîse: "Ciwanê hêja, ne ji ber ku ez bêzar bûme, min nameya te di rojnameyê de weşandiye, lê ji ber ku pir dilşad bûme.

Min ev nameya te bê ku tîpekê jê kêmbikim, di rojnameyê de weşand, lê ez dixwazim niha ji we re serpêhatiyekê binivîsim."

Rojekê, zilamek temenê wî bûbû heftê û pênc sal, lê xweda dûnda nedabûyê. Piştî heftê û pênc salan, ji nû ve xweda kurek dayê. Bi vî kurê xwe gelek dilşad û bextewar bû.

Rojekê, dayîka kurik dema diçe tenûrê, kurik dide dest bavê wî. Kalê heftê û pênc salî, kurik datîne ser ranê xwe û pir pê şa dibe. Ha di wê demê de, kurikê biçûk xwe şil dike. Cilên kalê heftê û pênc salî dilewitîne. Kalê heftê û pênc salî pir û pir kêfxweş dibe û dibêje: "Hemd ji Xweda re min dît, xweda kur da min û bi min de mîst."

Ciwanê hêja, min şaş fêhm neke, ez pir şa bûm ku xweda kurik da min û bi min de mîst.

PEYV

Dîlok: Navê bajarekî Kurdistanê ye.

Tenûr: Amûreke ji axê çêbûyî û cihê nanpehtinê ye.

Dûnda: Zarok (zuryet)

PIRS

- 1- Ciwanê name nivîsî, ji kû dera Kurdistanê bû?
- 2- Ciwan, rexneyeke çawa li Mûsa Enter kir?
- 3- Mûsa Enter beramberî rexneya ciwanê ku name nivîsî, helwesteke çawa nîşan da?

RASTNIVÎS

Nîşaneyên li jêr di nava hevokan de bi kar bînin: (, : ; ! ?)

CUR Û AWA

We mijareke girêdayî rastiya jiyane, bi awayekî tekûz û plankirî şîrove dike, xwend. Em di vê nivîsê de van taybetmendiyan dibînin.

- Bûyereke rast e.
- Bûyereke di cih û demeke diyar de derbas dibe.
- Kesayetên di bûyerê de cih digirin, kesên rast in.

Ji wan nivîsên xwedî taybetmediyên hunerî ku bûyerên rast an jî nêzîkî rastiyê hatine amadekirin şîrove dikin re, **serpêhatî** tê gotin.

RÊZIMAN

Hevok: Ew çend bêje ne ku li pey hev rêz dibin bi mebesta dîtin, raman, rûdan û nûçeyekê diyar bikin.

Mînak:

Dengê defê ji dûr ve xweş tê.

Ez ji werzîşê hez dikim.

1- Hêmanên hevokê: Di hevokê de du hêmanên bingehîn "kirde û pêveber" û du jî alîkar "bireser û têrker" hene.

a- Kirde: Kes an jî tiştê ku kar, tevger û kirinê pêk tîne kirde ye.

Mînak:

Şîlanê derî vekir.

Gulê mijar şîrove kir.

Civîk ji ser darê firîn.

Kulîlkên me pişkivîn.

Zarokên dibistana me çûn seyranê.

Her wekî ji mînakên jor diyar e, dibe ku kirde ji çend bêjeyan pêk were.

b- Pêveber: Ew hêman e ku kar, bûyer û rewşekê radigihîne. Di hevokên lêkerî de lêker bi xwe pêveber e; di hevokên navdêrî de hevalnav û navdêr li gel qertafên kesane dibin pêveber.

Mînak:

Ronî pirtûkê dixwîne. (hevoka lêkerî)

Zîlan ji bajêr hat. (hevoka lêkerî)

Gundiyan baxçeyên xwe av dan. (hevoka lêkerî)

Hêlîn keçeke delal e. (hevoka navdêrî)

Ew **mamoste bû**. (hevoka navdêrî)

Ew çiya **bilind in**. (hevoka navdêrî)

Diyar e, dibe ku pêveber jî ji çend bêjeyan pêk were.

c- Bireser: Ew hêman e ku kar li ser tê kirin.

Mînak:

Gulê **romanê** dixwîne.

Me **cilên xwe** şuştin.

Min **pirtûka Cegerxwîn a helbestan** kirî

Em **Newrozê** pîroz dikin.

Dîsa dibe ku bireser jî ji çend bêjeyan pêk were.

ç- Têrker: Ji peyv û birepeyvên ku wateya hevokê têr dikin re têrker tê gotin.

Mînak:

Wan **îro** şahiyek li dar xist.

Zarok **li ser bên** rûniştin.

Berçem **ji malê** tê.

Sîmav **baş** dixebite.

HÎNDARÎ

1- Tu jî serpehatiyekê peyda bike û di lênûsa xwe de binivîse.

2- Sê hevokan binivîse û hêmanên wan bide nasîn.

WANE 2

PENDÊN PÊŞIYAN

Pendên pêşiyar, berhemeke çandî ya pir kevn a dapîr û bapîran e, ku ji serpêhatî û bûyerên di her aliyê jiyane de, bi serê wan hatine, şîret û waneyek jê girtine. Bi alîkariya çend peyv û gotinan an jî hevok û rêzîkên xwerû, bi rêk û pêk kirine û ji bo nîşên piştî xwe diyarî hiştine. Da ku karibin, bi riya wan gotinan, şîret û destketiyên xwe yê baş, bigihînin wan.

Her civak li gorî hebûna xwe, xwedî şîretên taybet e. Ew şîret, serpêhatiya jiyana wan civakan pêname dike. Em kurd jî weke civakên din, di aliyê pendên pêşiyar de xwedî gencîneyeke dewlemend in. Pendên pêşiyar ên kurdî bûne stûneke sereke ya parastina ziman û wêjeya kurdî.

Hûn ê li jêr çend mînakên li ser pendên pêşiyar ên kurdî bixwînin û binasin.

- Karkerê xwe be, delalê ber dilê xelkê be.
- Go: Ew çi ye tu diçînî? Go: Dema şîr bû tu yê bibînî.
- Siwarê hespê xelkê, her tim peya ye.
- Heta kefa dest reş nebe, tama dev xweş nabe.
- Her evraziyekê, nişûviyeke xwe heye.
- Deriyê xwe bigire, cîranê xwe neke diz.
- Sal bi sal, xweziya bi par.
- Serê neêşe, ne hewceyî girêdanê ye.
- Kesê kes e, tîpek bes e.

PEYV

Destket: Berhem

Pend: Şîret

Gencîne: Xezîne

Evrâzî: Cihê ber bi jor ve bilind dibe, riya diçe bilindahiyê.

Nişûvî: Cihê ber bi jêr ve nizim dibe, riya ku ji dereke bilind diçe dereke nizim.

PIRS

1- Girîngiya pendên pêşiyên ji bo parastina ziman û wêjeyê çi ye?

2- Gotina pêşiya ya li jêr, tê çi wate yê?

Go: "Ew çi ye tu diçînî." **Go:** "Dema şîn bû tu yê bibînî."

RASTNIVÎS

1- Xalbendiyên pêwîst di benda jêr de, bi cih bikin:

Her civak li gorî hebûna xwe xwedî şîretên taybet e Ew şîret serpêhatiya jiyana wan civakan pênase dike Em kurd jî weke civakên din di aliyê pendên pêşiyên de xwedî gencîneyeke dewlemend in Pendên pêşiyên ên kurdî bûne stûneke sereke ya parastina ziman û wêjeya kurdî

CUR Ê AWA

Di mijara pendên pêşiyên de dabaşa beşeke girîng ya wêjeya me tê kirin. Ew jî gotinên pêşiyên e.

Gotinên pêşiyên: ew gotinên kurt, tijî zanîn û serboriyên ku bêjerên wan ne diyar in.

Hin ji taybetmendiyan pendên pêşiyên, ev in:

- 1- Xwediyê gotinê ne diyar e û malê civakê ne.
- 2- Di wateya her gotinê de hevparbûna civakê heye.
- 3- Her gotinek encama serpêhatî û bûyerên civakî ye.
- 4- Naveroka her gotineke pêşiyên li ser bingehê ceribandinekê hatiye derxistin.
- 5- xwedî wateyên kûr in.
- 6- Peyvên wan nayên guhertin.
- 7- Pendên pêşiyên carinan bi awayê xaze (mecaz) tên vegotin.

HÎNDARÎ

Tu jî pênc gotinên pêşiyên peyda bike û di refê de ji hevalên xwe re wateya wan şîrove bike.

WANE 3

WÊJE XEMLA ZIMAN E

Mirov dikare bêje, wêjeya ku xwe dispêre tore yê , tê wateya perwerde û xwedîkirinê, hiş û bîreke saxlem û taze ye ji bo hebûna civakan. Li gel vê jî, pêhes û vîneke mezin di dilê mirovan de çêdike, hezkirineke bihêz peyda dike. Her wiha, ji ber hêzbûna wêjeyê, wêje li ser her axê şîn dibe. Wêje, li gorî xaknîgariyên cur bi cur awayan digire. Axeke kê m av be jî, wêje rengê xwe di nava wê de, bi firehî û kêrahî belav dike. Ger li cihekî nivîsîn nebe jî, bi awayekî devokî hebûna xwe didomîne. Bi tu riyên xwe namirîne, rê nade ku av li ser were birîn, her gav coyên jiyane çêdike û hebûna xwe dide pêhesîn.

Wêje, hêza berxwedanê ji ziman digire. Ji ber ku ziman û wêje weke hestî û goşt in. Bi hev ve ristî ne, jiyane û pêk ve dijîn. Yek bêyî yê din nabe. Li vê derê endamê bingehîn ziman e. Belê, zimanekî bêwêje mirî ye. Wêje, giyanê dide zimên.

Di dîrokê de gelek gel hene ku ji ber sedema wêje û zimanê wan hev temam nekirine, tune bûne. Her wiha gelek ziman hene ku jar û lawaz mane. Ev rewşa dîrokî girîngiya wêjeyê diyar dike.

Ji ber sedema desthilatdariya pergala netew-dewletê li gelek aliyên cîhanê çand, ziman, wêje û qirkirinên neteweyî hatine pêkanîn.

Zimanê me, li hemberî hemû pişaftin û qirkirinan bi wêjeya xwe, li ber xwe daye. Bi çîrok, serpêhatî, destan û stranan...xwe têr kiriye. Bi wêjeya xwe li ber xwe daye û di vê rikberiyê de bi ser ketiye.

PEYV

Birîn: Qutkirin

Pişaftin: Helandin

Rikberî: Dijberî, qayîş

PIRS

1- Çawa gelê kurd li hemberî ewqas zordariyan, kariye hebûna xwe biparêze?

2- Ji ber çi gelek netewe tune bûne?

RASTNIVÎS

Çar hevokan binivîse û xalbendiyên li jêr, li gorî pêwîstiyên di hevokan de bi kar bîne. (- ! . , :)

HÎNDARÎ

1- Vê benda li jêr, sererast bike û di lênûsa xwe de binivîse:
"Di dîrokê de gelek gel hene ku ji ber sedema wêje û zimanê wan hev temam nekirine tunebûne her wiha gelek ziman hene ku jar û lawaz mane ev rewşa dîrokî girîngiya wêjeyê diyar dîke."

WANE 4

NIVÎSÎN

Nivîsîn, xwedî dîrokeke pir kevn, dûr û dirêj e. Ger îro yek ji te re bêje ka wê pirtûkê biavêje nava tenûrê da hişk û sor bibe, diyar e tu dê bi wî bikenî û henekê xwe pê bikî, na, henekê xwe pê neke, ji ber ku bi hezaran sal berê tevahî nivîsên heyî li ber tîrêjên rojê û bi agir dihatin hişkirin û sorkirin.

Babilî û Misiriyên kevn, her yek ji wan xwedî curenivîseke taybet bû. Wan ji bo her peyvekê tîp ango nîşanek diyar kiribûn, lê ji ber nebûna pênuş û kaxezê, nivîsîna wan dereng pêş diket. Babiliyan herî dixist nava qalibên taybet, piştê bi amûreke ser tûj, tiştên dixwestin li ser dinivîsîn û paşê dixistin nava agir an jî datanîn ber tava rokê da ku zuha û sor bibe. Ger tiştê li cem wan pir girîng bûya weke yasa û bernameyên olî, bi amûreke kanzayî li ser kevirekî mezin dikolan, weke mînak: Zagona "Hamûrabî" berî çar hezar sal, li ser kevirekî hatiye kolan. Her wiha 2000 sal berî zayînê, Hûriyan jî berhemên xwe li ser keviran nivîsîne.

Misiriyên jî, destpêkê li ser keviran dinivîsîn, lê piştê pelçimê dareke taybet ku ji Dola Nîlê tanîn, qamîş dixistin nava diwêdê û li ser wan pelçiman dinivîsîn. Medan jî, qamîş li diwêdê hiltanîn û bi wê qamîşê berhemên xwe li ser çerm dinivîsîn.

**Ev mijar bi hin destkar ji pirtûka
(Ziman û Edebê Kurdî) hatiye girtin.**

𐎠	𐎡	𐎢	𐎣	𐎤	𐎥
𐎦	𐎧	𐎨	𐎩	𐎪	𐎫
𐎬	𐎭	𐎮	𐎯	𐎰	𐎱
𐎲	𐎳	𐎴	𐎵	𐎶	𐎷
𐎸	𐎹	𐎺	𐎻	𐎼	𐎽
𐎿	𐏀	𐏁	𐏂	𐏃	𐏄
𐏅	𐏆	𐏇	𐏈	𐏉	𐏊
𐏋	𐏌	𐏍	𐏎	𐏏	𐏐
𐏑	𐏒	𐏓	𐏔	𐏕	𐏖
𐏗	𐏘	𐏙	𐏚	𐏛	𐏜
𐏝	𐏞	𐏟	𐏠	𐏡	𐏢
𐏣	𐏤	𐏥	𐏦	𐏧	𐏨
𐏩	𐏪	𐏫	𐏬	𐏭	𐏮
𐏯	𐏰	𐏱	𐏲	𐏳	𐏴
𐏵	𐏶	𐏷	𐏸	𐏹	𐏺
𐏻	𐏼	𐏽	𐏾	𐏿	𐐀
𐐁	𐐂	𐐃	𐐄	𐐅	𐐆
𐐇	𐐈	𐐉	𐐊	𐐋	𐐌
𐐍	𐐎	𐐏	𐐐	𐐑	𐐒
𐐓	𐐔	𐐕	𐐖	𐐗	𐐘
𐐙	𐐚	𐐛	𐐜	𐐝	𐐞
𐐟	𐐠	𐐡	𐐢	𐐣	𐐤
𐐥	𐐦	𐐧	𐐨	𐐩	𐐪
𐐫	𐐬	𐐭	𐐮	𐐯	𐐰
𐐱	𐐲	𐐳	𐐴	𐐵	𐐶
𐐷	𐐸	𐐹	𐐺	𐐻	𐐼
𐐽	𐐾	𐐿	𐑀	𐑁	𐑂
𐑃	𐑄	𐑅	𐑆	𐑇	𐑈
𐑉	𐑊	𐑋	𐑌	𐑍	𐑎
𐑏	𐑐	𐑑	𐑒	𐑓	𐑔
𐑕	𐑖	𐑗	𐑘	𐑙	𐑚
𐑛	𐑜	𐑝	𐑞	𐑟	𐑠
𐑡	𐑢	𐑣	𐑤	𐑥	𐑦
𐑧	𐑨	𐑩	𐑪	𐑫	𐑬
𐑭	𐑮	𐑯	𐑰	𐑱	𐑲
𐑳	𐑴	𐑵	𐑶	𐑷	𐑸
𐑹	𐑺	𐑻	𐑼	𐑽	𐑾
𐑿	𐒀	𐒁	𐒂	𐒃	𐒄
𐒅	𐒆	𐒇	𐒈	𐒉	𐒊
𐒋	𐒌	𐒍	𐒎	𐒏	𐒐
𐒑	𐒒	𐒓	𐒔	𐒕	𐒖
𐒗	𐒘	𐒙	𐒚	𐒛	𐒜
𐒝	𐒞	𐒟	𐒠	𐒡	𐒢
𐒣	𐒤	𐒥	𐒦	𐒧	𐒨
𐒩	𐒪	𐒫	𐒬	𐒭	𐒮
𐒯	𐒰	𐒱	𐒲	𐒳	𐒴
𐒵	𐒶	𐒷	𐒸	𐒹	𐒺
𐒻	𐒼	𐒽	𐒾	𐒿	𐓀
𐓁	𐓂	𐓃	𐓄	𐓅	𐓆
𐓇	𐓈	𐓉	𐓊	𐓋	𐓌
𐓍	𐓎	𐓏	𐓐	𐓑	𐓒
𐓓	𐓔	𐓕	𐓖	𐓗	𐓘
𐓙	𐓚	𐓛	𐓜	𐓝	𐓞
𐓟	𐓠	𐓡	𐓢	𐓣	𐓤
𐓥	𐓦	𐓧	𐓨	𐓩	𐓪
𐓫	𐓬	𐓭	𐓮	𐓯	𐓰
𐓱	𐓲	𐓳	𐓴	𐓵	𐓶
𐓷	𐓸	𐓹	𐓺	𐓻	𐓼
𐓽	𐓾	𐓿	𐔀	𐔁	𐔂
𐔃	𐔄	𐔅	𐔆	𐔇	𐔈
𐔉	𐔊	𐔋	𐔌	𐔍	𐔎
𐔏	𐔐	𐔑	𐔒	𐔓	𐔔
𐔕	𐔖	𐔗	𐔘	𐔙	𐔚
𐔛	𐔜	𐔝	𐔞	𐔟	𐔠
𐔡	𐔢	𐔣	𐔤	𐔥	𐔦
𐔧	𐔨	𐔩	𐔪	𐔫	𐔬
𐔭	𐔮	𐔯	𐔰	𐔱	𐔲
𐔳	𐔴	𐔵	𐔶	𐔷	𐔸
𐔹	𐔺	𐔻	𐔼	𐔽	𐔾
𐔿	𐕀	𐕁	𐕂	𐕃	𐕄
𐕅	𐕆	𐕇	𐕈	𐕉	𐕊
𐕋	𐕌	𐕍	𐕎	𐕏	𐕐
𐕑	𐕒	𐕓	𐕔	𐕕	𐕖
𐕗	𐕘	𐕙	𐕚	𐕛	𐕜
𐕝	𐕞	𐕟	𐕠	𐕡	𐕢
𐕣	𐕤	𐕥	𐕦	𐕧	𐕨
𐕩	𐕪	𐕫	𐕬	𐕭	𐕮
𐕯	𐕰	𐕱	𐕲	𐕳	𐕴
𐕵	𐕶	𐕷	𐕸	𐕹	𐕺
𐕻	𐕼	𐕽	𐕾	𐕿	𐖀
𐖁	𐖂	𐖃	𐖄	𐖅	𐖆
𐖇	𐖈	𐖉	𐖊	𐖋	𐖌
𐖍	𐖎	𐖏	𐖐	𐖑	𐖒
𐖓	𐖔	𐖕	𐖖	𐖗	𐖘
𐖙	𐖚	𐖛	𐖜	𐖝	𐖞
𐖟	𐖠	𐖡	𐖢	𐖣	𐖤
𐖥	𐖦	𐖧	𐖨	𐖩	𐖪
𐖫	𐖬	𐖭	𐖮	𐖯	𐖰
𐖱	𐖲	𐖳	𐖴	𐖵	𐖶
𐖷	𐖸	𐖹	𐖺	𐖻	𐖼
𐖽	𐖾	𐖿	𐗀	𐗁	𐗂
𐗃	𐗄	𐗅	𐗆	𐗇	𐗈
𐗉	𐗊	𐗋	𐗌	𐗍	𐗎
𐗏	𐗐	𐗑	𐗒	𐗓	𐗔
𐗕	𐗖	𐗗	𐗘	𐗙	𐗚
𐗛	𐗜	𐗝	𐗞	𐗟	𐗠
𐗡	𐗢	𐗣	𐗤	𐗥	𐗦
𐗧	𐗨	𐗩	𐗪	𐗫	𐗬
𐗭	𐗮	𐗯	𐗰	𐗱	𐗲
𐗳	𐗴	𐗵	𐗶	𐗷	𐗸
𐗹	𐗺	𐗻	𐗼	𐗽	𐗾
𐗿	𐘀	𐘁	𐘂	𐘃	𐘄
𐘅	𐘆	𐘇	𐘈	𐘉	𐘊
𐘋	𐘌	𐘍	𐘎	𐘏	𐘐
𐘑	𐘒	𐘓	𐘔	𐘕	𐘖
𐘗	𐘘	𐘙	𐘚	𐘛	𐘜
𐘝	𐘞	𐘟	𐘠	𐘡	𐘢
𐘣	𐘤	𐘥	𐘦	𐘧	𐘨
𐘩	𐘪	𐘫	𐘬	𐘭	𐘮
𐘯	𐘰	𐘱	𐘲	𐘳	𐘴
𐘵	𐘶	𐘷	𐘸	𐘹	𐘺
𐘻	𐘼	𐘽	𐘾	𐘿	𐙀
𐙁	𐙂	𐙃	𐙄	𐙅	𐙆
𐙇	𐙈	𐙉	𐙊	𐙋	𐙌
𐙍	𐙎	𐙏	𐙐	𐙑	𐙒
𐙓	𐙔	𐙕	𐙖	𐙗	𐙘
𐙙	𐙚	𐙛	𐙜	𐙝	𐙞
𐙟	𐙠	𐙡	𐙢	𐙣	𐙤
𐙥	𐙦	𐙧	𐙨	𐙩	𐙪
𐙫	𐙬	𐙭	𐙮	𐙯	𐙰
𐙱	𐙲	𐙳	𐙴	𐙵	𐙶
𐙷	𐙸	𐙹	𐙺	𐙻	𐙼
𐙽	𐙾	𐙿	𐚀	𐚁	𐚂
𐚃	𐚄	𐚅	𐚆	𐚇	𐚈
𐚉	𐚊	𐚋	𐚌	𐚍	𐚎
𐚏	𐚐	𐚑	𐚒	𐚓	𐚔
𐚕	𐚖	𐚗	𐚘	𐚙	𐚚
𐚛	𐚜	𐚝	𐚞	𐚟	𐚠
𐚡	𐚢	𐚣	𐚤	𐚥	𐚦
𐚧	𐚨	𐚩	𐚪	𐚫	𐚬
𐚭	𐚮	𐚯	𐚰	𐚱	𐚲
𐚳	𐚴	𐚵	𐚶	𐚷	𐚸
𐚹	𐚺	𐚻	𐚼	𐚽	𐚾
𐚿	𐛀	𐛁	𐛂	𐛃	𐛄
𐛅	𐛆	𐛇	𐛈	𐛉	𐛊
𐛋	𐛌	𐛍	𐛎	𐛏	𐛐
𐛑	𐛒	𐛓	𐛔	𐛕	𐛖
𐛗	𐛘	𐛙	𐛚	𐛛	𐛜
𐛝	𐛞	𐛟	𐛠	𐛡	𐛢
𐛣	𐛤	𐛥	𐛦	𐛧	𐛨
𐛩	𐛪	𐛫	𐛬	𐛭	𐛮
𐛯	𐛰	𐛱	𐛲	𐛳	𐛴
𐛵	𐛶	𐛷	𐛸	𐛹	𐛺
𐛻	𐛼	𐛽	𐛾	𐛿	𐜀
𐜁	𐜂	𐜃	𐜄	𐜅	𐜆
𐜇	𐜈	𐜉	𐜊	𐜋	𐜌
𐜍	𐜎	𐜏	𐜐	𐜑	𐜒
𐜓	𐜔	𐜕	𐜖	𐜗	𐜘
𐜙	𐜚	𐜛	𐜜	𐜝	𐜞
𐜟	𐜠	𐜡	𐜢	𐜣	𐜤
𐜥	𐜦	𐜧	𐜨	𐜩	𐜪
𐜫	𐜬	𐜭	𐜮	𐜯	𐜰
𐜱	𐜲	𐜳	𐜴	𐜵	𐜶
𐜷	𐜸	𐜹	𐜺	𐜻	𐜼
𐜽	𐜾	𐜿	𐝀	𐝁	𐝂
𐝃	𐝄	𐝅	𐝆	𐝇	𐝈
𐝉	𐝊	𐝋	𐝌	𐝍	𐝎
𐝏	𐝐	𐝑	𐝒	𐝓	𐝔
𐝕	𐝖	𐝗	𐝘	𐝙	𐝚
𐝛	𐝜	𐝝	𐝞	𐝟	𐝠
𐝡	𐝢	𐝣	𐝤	𐝥	𐝦
𐝧	𐝨	𐝩	𐝪	𐝫	𐝬
𐝭	𐝮	𐝯	𐝰	𐝱	𐝲
𐝳	𐝴	𐝵	𐝶	𐝷	𐝸
𐝹	𐝺	𐝻	𐝼	𐝽	𐝾
𐝿	𐞀	𐞁	𐞂	𐞃	𐞄
𐞅	𐞆	𐞇	𐞈	𐞉	𐞊
𐞋	𐞌	𐞍	𐞎	𐞏	𐞐
𐞑	𐞒	𐞓	𐞔	𐞕	𐞖
𐞗	𐞘	𐞙	𐞚	𐞛	𐞜
𐞝	𐞞	𐞟	𐞠	𐞡	𐞢
𐞣	𐞤	𐞥	𐞦	𐞧	𐞨
𐞩	𐞪	𐞫	𐞬	𐞭	𐞮
𐞯	𐞰	𐞱	𐞲	𐞳	𐞴
𐞵	𐞶	𐞷	𐞸	𐞹	𐞺
𐞻	𐞼	𐞽	𐞾	𐞿	𐟀
𐟁	𐟂	𐟃	𐟄	𐟅	𐟆
𐟇	𐟈	𐟉	𐟊	𐟋	𐟌
𐟍	𐟎	𐟏	𐟐	𐟑	𐟒
𐟓	𐟔	𐟕	𐟖	𐟗	𐟘
𐟙	𐟚	𐟛	𐟜	𐟝	𐟞
𐟟	𐟠	𐟡	𐟢	𐟣	𐟤
𐟥	𐟦	𐟧	𐟨	𐟩	𐟪
𐟫	𐟬	𐟭	𐟮	𐟯	𐟰
𐟱	𐟲	𐟳	𐟴	𐟵	𐟶
𐟷	𐟸	𐟹	𐟺	𐟻	𐟼
𐟽	𐟾	𐟿	𐠀	𐠁	𐠂
𐠃	𐠄	𐠅	𐠆	𐠇	𐠈
𐠉	𐠊	𐠋	𐠌	𐠍	𐠎
𐠏	𐠐	𐠑	𐠒	𐠓	𐠔
𐠕	𐠖	𐠗	𐠘	𐠙	𐠚
𐠛	𐠜	𐠝	𐠞	𐠟	𐠠
𐠡	𐠢	𐠣	𐠤	𐠥	𐠦
𐠧	𐠨	𐠩	𐠪	𐠫	𐠬
𐠭	𐠮	𐠯	𐠰	𐠱	𐠲
𐠳	𐠴	𐠵	𐠶	𐠷	𐠸
𐠹	𐠺	𐠻	𐠼	𐠽	𐠾
𐠿	𐡀	𐡁	𐡂	𐡃	𐡄
𐡅	𐡆	𐡇	𐡈	𐡉	𐡊
𐡋	𐡌	𐡍	𐡎	𐡏	

PEYV

Kanza: Maden

Diwêd: Ximav/ Hibir

Qamîş: Çîq

Çerm: Kevilê hatî paqijkirin.

PIRS

- 1- Çima di demên kevn de, mirovan nivîsên xwe diavêtin nava agir, an jî datanîn ber tava rojê?
- 2- Medan, berhemên xwe li ser çi dinivîsîn?
- 3- Hûriyan, kengî berhemên xwe li ser keviran nivîsîne?

RÊZIMAN

Ji aliyê wateyê ve hevok:

Hevok li gorî wateya xwe ango peyama ku jê derdikeve tên dabeşkirin.

Her wekî hevokên "ragihandinî, fermanî, navberî, erênî / neyînî, pirsyarî, baneşanî, divêtî, bilanî, karînî"...

Cureyên hevokan:

1- Hevokên ragihandinî:

Hevokên ku di derbarê rewş û tevgerê de agahî û ramanekê bi riya

ragihandinê didin, hevokên ragihandinî ne.

Mînak:

Berî sê rojan li vê taxê agir bi sê malan ket.

Ez ê sibê gazî hevalên xwe yê dibistanê bikim.

2- Hevokên fermanî:

Di van hevokan de fermanek heye, ji yekî yan jî ji hinekan pêkanîna karekî tê xwestin.

Mînak:

Mêvan hatin, derî veke.

Tiştên min ji te re gotin, ji kesî re mebeje.

3- Hevokên navberî:

Ji bo di nava hevokê de mirov mijarê hê baştir rave bike, mirov hinek hevokên biçûk dixê navberê, ji van hevokan re hevokên navberî tê gotin. Ev hevok dema ku ji nava hevoka mezin bêne derxistin, wateya hevokê xera nabe.

Mînak:

Xwedê hez ke, ez ê îsal herim ber Behra Wanê.

Dûrî haziran, hevalekî min duh qeza kiriye.

HÎNDARÎ

1- Xalbendiyên pêwîst di benda li jêr de bi kar bîne.

"Ger tişteke li cem wan pir girîng bûya weke yasa û bernameyên olî bi amûreke kanzayî li ser kevirekî mezin dikolan weke mînak Zagona Hamûrabî berî çar hezar sal li ser kevirekî hatiye kolan Her wiha 2000 sal berî zayîne Hûriyan jî berhemên xwe li ser keviran nivîsîne"

WANE 5

HOZAN IM

Hozanvanek im hatime vê derê,
Heya hebitin dengê began,
Nivîskar im li ser kaxeza spî
Ne diçim mizgeftê, ne diçim dêrê
Ger li çolê tazî jî bimînîm,
Dikim qîrîn û hawar,
Çend jî xizan û birçî bimînîm,

Dilê min ji bo wan lê dide,
Qeder wê her rojekê bikene,
Wê bê gotin navê milletê belengaz,
Hêdî hêdî wê pesnê min bê gotin,
Zarok wê bixwînin bi nivîsandinê bêjin,
Rojên dilşewatî wê derbas bin,
Wê bibin rojên serbilind û xweş,
Wê bi zanabûna xwe,

Ji koletî û stema began dûr bikevin,
Gul wê çêbin wek demsala biharê,
Mêrg û zevî tim wê şîn be!
Ava zelal dê bizê ji serkaniya,
Namîne Feqiyek li ber deriya,
Jiyanê hez bikin û tim şer bikin,
Hûn jî jin, zarok û hûn hemî,
Li hember began, hember zorê.

Feqiyê Teyran

PEYV

Hozanvan: Helbestvan

Dêr: Cihê nimêj û îbadeta xiristiyanan

Mizgeft: cihê nimêj û îbadeta mislimanan

Xizan: Hejar , feqîr

Koletî: Kesê bindest , Evdîtî

Stem: Zor, Zulm

Tim: Berdewam

PIRS

- 1- Di helbestê de dijberiya helbestvan piranî, li hemberî kê ye?
- 2- Helbestvan, li hemberî zor û stema began berxwedaniyeke çawa nîşan daye?
- 3- Feqiyê Teyran, kengî ji dayîk bûye?

RASTNIVÎS

Nivîsa li jêr, sererast bike.

"Ji kolîtî û sîtema began dur bikvên,

Gul wê çêbin wek densala biharê,

Merg û zevî tim we şin be."

CUR Û AWA

Feqiyê Teyran di helbesta xwe pêşbînî û kêfxweşiyên xwe bi pêşerojê tîne, dizane ku dê rojek were bindest û jar ji bindestiyê xelas bibin. Ev helbest helbesteke lîrîk e.

Helbestên lîrîk: Ew helbestên ku hest tê de li pêş e, bi

rengêkî coş û peroş tèn vegotin.

Helbestên lîrîk ji ramanê bêhtir deng li hestan dikan, balê dikişînin li ser hestan.

Helbesta we xwendî reseniya wê ji hûnandina Feqiyê Teyran e, lê ji ber ku bi zimanê biyanî hatiye wergerandin, lewma jî ziman û gotinên helbestvan weke xwe nemane, tenê naveroka wê parastî maye.

HÎNDARÎ

Tu jî helbestekê peyda bike, ji ber bike û di refê de bixwîne.

ROJNAMEGERIYA KURDÎ

Dîroka rojnamegeriya kurdî ji ber rewşa dagirkerî û çewisandinê, xwedî temenekî kurt e. Yekemîn rojnameya kurdî bi navê "Kurdistan" di roja 22'yê Nîsana 1898'an de li Qahîra paytexta Misirê dest bi weşana xwe kiriye. Ev rojname ji aliye Miqdad Elî Bedirxan ve hat amadekirin. Bedirxanî, malbateke kurdên Botanê ne û li hemberî dagirkeriya Osmaniyana serî rakirine û li wê herêmê begîtiyeke kurdî ava kirine. Piştî şikestinê û dîrxistina wan ji Kurdistanê piraniya kesên wê malbatê, giraniya xwe dane ser xebata rewşenbîrî û têgihandina gelê kurd.

Rojnameya Kurdistan, ji ber destûrnedana Osmaniyana bi neçarî li derveyî welatê Misirê dest bi weşana xwe kiriye. Vê rojnameyê, di çar salên temenê xwe de, çend cih guhertin. (Misir, Cenêv, London, Folksiton) Di van çar salan de, sih û yek jimar ji vê rojnameyê hatin weşandin. Rojnameya Kurdistan, bi zimanê kurdî û tirkî û bi tîpên erebî derdiket. Di her weşanekê de du hezar rojname dihatin weşandin. Naveroka Rojnameya Kurdistan ji

aliyê ramyarî, dîrokî, olî û civakî ve dihat dagirtin.

Nivîskarê rojnameyê di gel zorî û zehmetiyên çapkirinê, rêdikir Kurdistanê û di nava gel de belav dikir. Rojnameya Kurdistan weke hîmê bingehîn ê rojnamegeriya kurdî tê zanîn. Bi vê yekê re xebata rojnamegeriya kurdî li Kurdistan, Tîrkiye û derveyî welêt hat domandin ku îro em xwediyê dehan rojname û kovarên cur bi cur in.

PEYV

Kovar: Komenivîsên bi awayekî rêk û pêk weke pirtûk tên weşandin.

Rojname: Komenivîsên bi awayekî bi rêk û pêk rojane tên weşandin.

Weşan: Belavkirin

PIRS

- 1- Çima yekemîn rojnameya kurdî, li derveyî Kurdistanê derket?
- 2- Mijarên sereke, di Rojnameya Kurdistan de çi bûn?
- 3- Cihê Rojnameya Kurdistan, di nava rojnamegeriya kurdî de diyar bike?

RASTNIVÎS

Cotxal: (:)

- 1- Dema ku mînak tên rêzkirin cotxal tê bikaranîn.

Mînak:

Dengdêrên dengkurt: i, e, u

RÊZIMAN

4- Hevokên erênî:

Hevokên erênî diyar dikin ku karê ku lêker radigihîne hatiye kirin, tê kirin an jî dê were kirin. Ev cure hevok bi alîkariya forma erênî ya lêkeran saz dibin.

Mînak:

Şaredariyê li vê derê avahiyeke xweşik çêkir.

Hevalên min dê alîkariya me bikin.

5- Hevokên neyînîyê:

Neyînîbûna lêkeran bi qertafên neyînî, neyînîbûna rengdêr û navdêran jî bi daçekên neyînîyê pêk tê. Ev cure hevok karê ku lêker radigihîne, nehatiye kirin, nayê kirin an jî dê neyê kirin nîşan didin.

Mînak:

We karê xwe baş nekir.

Ez sibe nayê dibistanê.

Ew hevalekî ne baş e.

Koçer ne şagirt e.

Bi alîkariya gihaneka “ne... ne”, “nema” û “hew” em hevoka erênî

dikin neyînî.

Çû malê û hew vegeriya.

Ne min ew dîtî, ne jî wan ez dîtîm.

WANE 7

CEM BIJÎŞK

(Taştêya xwe xwarin, Zînê sifrê dide hev, Bedo alîkariya diya xwe dike, Biro çixareya xwe pêxistiye, di wê demê de, deriyê wan yê hewşê vedibe, jineke gundî, kurikekî bi jana birîna reş ketî, li piştta wê ye, di derî re tê hêwanê, navê wê, Xensê ye.)

Xensê: Mala bijîşk li vir e, efendî?

Bedo: Erê, dayê ev e.

Xensê: De ka lawo, bi xêra xwe banî bijîşk bike.

Bedo: Bêje yadê, bijîşk ez im.

Xensê: De lawo, dev ji min feqîrê berde, kuro, ma ez a tinaza me, tu dibînî lawikê min nexweş e.

Bedo: Çi tinaz! Bi rastî bijîşk ez im, çima tu bawer nakî?

Xensê: Pey... yû... û! Ma bijîşkê kurmanc, hene keko?

Bedo: Hene. Va ez.

Xensê: Lê bavê min digot: Bijîşk yekî pir xurt û mezin e.

Bedo: Hema çi gotibe, ez im, netirse.

Xensê: Mala Xweda sed carî ava, îcar bijîşk ji me jî çêbûne.

(Lawikê Xensê hîn li pişta wê ye, ji kêfa re şaş bûye, ji aliyekî dua dike, hema diçe û tê û ji xwe re diaxive. Jiyana Zînê ya borî weke şelîta sînemayê tê ber çavên wê û bi kul û kelûgirî, li wan dinêre.)

Zînê: Erê keça min, erê! Çawa bijîşkê kurmanc tunene, kî biçe dibistanê û bixwîne, kurmanc jî be, dibe her tişt. Kê ji te re gotiye kurmanc nabin tiştêk, nîvên karmendan giş kurmanc in, lê newêrin rebena, xwe lê nakin xwedî lawo.

Xensê: Belê, Weleh yadê wê salê hikumet hat, li gundê me dibistanekê çêke, yekî xwediyê gund hat û nehişt, li pêş me gişan got: Kurmanc nabin tiştêk, wê çi bikin ji dibistanê!

Xensê: De bila lawê min, bila ez gorî te bim.

Zînê: Ma lawo te xêr e!

Xensê: Xêr li te yadê, Weleh me lawikê xwe anî cem bijîşk.

Biro: De Zînê, we dayê li ser lingan hişk kir, ka bila rûne.

Zînê: Erê, Weleh Biro, gotina te ye. De keça min, ka were rûne, lawikê xwe veke. Xensê bi fedî û tirs zaroka xwe ji pişta xwe datîne û li Bedo dinêre.

Xensê: De ez goriya we gişa bim Rebî. (Bedo diçe ba wan û radihêje destê lawikê nesax ku di nava paçik û qepala de bûye weke çêlîkeke meymûnan, laşê wî ji birîna reş qelişî ye.)

Bedo: Ev lawikê spehî nesax e? De ka ez bibînim, na, na netirse, ez kekê te me lawo, ka, ka destê xwe yê xweşik, kurikê min, maşalah gelekî baş, sibehî werin nexweşxaneyê, wê zû sax bibe însallah...

Ji pirtûka "Birîna reş" hatiye girtin

Apê Mûsa

PEYV

Taştê: Xwarina serê sibehê

Bijîşk: textor

Nesax: Nexweş

PIRS

- 1- Çima dayê Xensê bawer nedikir ku bijîşkekî kurd heye?
- 2- Nêzîkatiya bijîşk bi dayîkê re çawa bû?

CUR Ê AWA

Ev şano, şanoyeke **trajîk** e.

Şanoyên xemginî (trajîk), aliyê dilşewatî yê jiyane bi hin rêbazên xweser li ser dikê tîn pêşkêşkirin, ji bo temaşevanan qencî û başiyê nîşan didin, her wiha ev cureşano, bi temaşevanan re hestekî tirs, coş û dilpêvemanê nîşan dide.

RÊZIMAN

6- hevokên pirsyarî:

Ev cure hevok bi riya pirsê dixwaze agahiyên wergire, gumanan ji holê rake. Di van hevokan de her tim pirsêk heye, lewra jî divê li hember bersiv jî hebe.

Mînak:

Kî ji bajêr hat?

Çi hat serê te?

7- Hevokên xwestekî: Di van hevokan de xwestekê heye.

Mînak:

Xweziya hevala min bihata.

Xwaziya ciwanê bi dest mirov biketa.

Xwezî îsal baran pir bibare.

8- Hevokên baneşanî: Di van hevokan de hestên tirs, xem kêfxweşî, kelecane, matmayîn û hwd tên diyar kirin.

Mînak:

Çi zarokêkî xweşik e!

Ew gund çî qas dîr bûye!

Çi dengêkî xweş li ser e!

HÎNDARÎ 5

1- Bi derketina nivîsê re, kîjan ji têgehên li jêr rast e?

- a- Bi derketina nivîsînê re dîroka nivîskî dest pê dike.
- b- Nivîs hestên mirovan lewaz dike.
- c- Bi nivîsînê gelên bindest azad dibin.
- d- Nivîsîn, bingehê dewlemendiya aboriya civakê ye.

2- Helbesta "Hozan im" ji hûnandina kîjan helbestvanên li jêr e?

- a- Ehmedê Xanî
- b- Feqiyê Teyran
- c- Pertew Begê Hekarî
- d- Melayê Cizîrî

3- Kîjan ji rojnameyên li jêr, yekemîn rojnameya kurdî ye?

- a- Kurdistan
- b- Niştîman
- c- Roja Nû
- d- Jîn

4- Kesê yekemîn ê rojnameya kurdî derxistî, kî ye û kengî weşandiye?

- a- Celadet Bedirxan -1898
- b- Miqdad Elî Bedirxan -1898
- c- Kamûran Bedirxan - 1914
- d- Osman Sebrî -1933

5- Çima yekemîn rojnameya kurdî, li derveyî Kurdistanê derket?

- a- Ji ber nebûna rojnamevanên kurd.
- b- Ji ber lewaziya zimanê kurdî.
- c- Ji ber dagirkeriya li ser Kurdistanê.
- d- Ji ber sedemên aborî.

6- Nîşaneya "cotxal" di kîjan rewşê de tê bikaranîn?

- a- Li dawiya hevokên neyînî.
- b- Di bêhdanên kurt ên di navbera hevokê de.
- c- Piştî jimarên rêzkerinê.
- d- Pêşiya axaftina kesekê/ê.

7- Kîjan endamê vê hevokê, dibe bireser?

"Sorgula xwendekar rojnameyan belav dike."

- a- Xwendekar b- Rojnameyan
c- belav dike d- Sorgul

8- Di hevoka: "Gel bi çoşeke mezin Newroza xwe pîroz kir" de. Peyva "gel" kîjan ji endamên li jêr e?

- a- Kirde b- Têrker
c- Bireser d- Lêker

9- Hemwateya peyvên li jêr, binivîse:

- a- Girêftarî
b- Balinde
c- Şax
d- Şanaz

10- ji hevokên li jêr, yên rast bi tîpa (R) û yên şaş jî bi tîpa (Ş) nîşan bike û yên şaş sererast bike.

- 1- Ew nîşaneyê ku pirsê çêdike û li dawîya hevokan tê bikaranîn, jê re pirsnîşan tê gotin. ()
2- Ew peyva ku ji kirina karê kirde yekser bandor dibe, jê re lêker tê gotin. ()
3- Ji lihevhatina du dengên ya li dawîya rêzîkên helbestê re, bareya tam tê gotin. ()

BELAVKIRINA WANÉYAN LI SER SALA XWENDINÊ

Hefte Meh	Hefteya yekem	Hefteya duyem	Hefteya sêyem	Hefteya çarem
Rezber			Giringiya Xwendinê	Binefşa Narîn
Cotmeh	Tê sotin nayê gotin	Serhildana12' ê Adarê	metelok	- Govend - Qedemxêr
Mijdar	Ez mamoste me	- Zembîlfiroş - Pêşengê serhildanên gel	- Mijara serbest Nalîn	-Cegerxwîn
Berfanbar	- Keleşîn -Hizirîn û Bawerkirin	Rojek ji rojên biharê	Ciwana û pêşengî	- Zozanên Fereşinê
Rêbendan	- Peyama Ş. Zilanê - Hêvîdarî	NIRXANDIN	BÊHINVEDAN	BÊHINVEDAN
Reşemeh	- Doz - Sinc	- Girîngiya ziman	29 Sal di riya Azadiyê de	Baz û ordek
Avdar	Serpêhatiy a Mûsa Enter	Pendên Pêşiyân	Wêje xemla ziman e	Nivîsîn
Cotan	Hozan im	Rojnamegeriy a Kurdî	Rojnamegeriya Kurdî	Cem Bijîşk
Gulan	Cem bijîşk	NIRXANDIN		